

The school education system in India – An overview

July 2019

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆ - ಒಂದು ಸ್ಕೂಲ ನೋಟ

ಜುಲೈ 2019

ವರದಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದವರು ಜೇಸನ್ ಆಂಡರ್ಸನ್ ಮತ್ತು ಅಮಿ ಲೈಟ್ ಪೂಟ್

ISBN 978-0-86355-944-0

© ಬ್ರಿಟೀಷ್ ಕೌನ್ಸಿಲ್ 2019

17 ಕಸ್ತೂರ್ಬಾ ಗಾಂಧಿ ರಸ್ತೆ

ನವದೆಹಲಿ 110001

ಭಾರತ

www.britishcouncil.org

ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು

ಈ ವರದಿಯ ಪರಿಶೀಲನೆಯಲ್ಲಿ ತಾವು ವಹಿಸಿದ್ದ ಪಾತ್ರಕ್ಕಾಗಿ ಲೇಖಕರು ಈ ಕೆಳಗಿನ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಸಲ್ಲಿಸಲು ಬಯಸುತ್ತಾರೆ: ಅಶ್ವಥ್ ಭರತ್, ದೀಪಾಲಿ ಧರ್ಮರಾಜ್, ಜೆನ್ನಿ ಈಲಿಯಟ್, ಜಯಶ್ರೀ ಓಜಾ, ಅಶೋಕ್ ಪಾಂಡೆ, ಗೌರಿ ಪುರಾಣಿಕ್, ಮತ್ತು ಸವಿತಾ ವೆಂಕಟ್. ಈ ಹಿಂದಿನ ವರದಿಗಾಗಿ (ಈ ವರದಿಯು ಸಹ ಹಿಂದಿನ ವರದಿಯನ್ನು ಭಾಗಶಃ ಆಧರಿಸಿದೆ) ತಮ್ಮ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ ರಿತಿಕಾ ಚಂದ ಪರುಕ್ ಮತ್ತು ಅರಿಜಿತ್ ಘೋಷ್ ಅವರು ಗುರುತಿಸಲು ಅವರು ಬಯಸುತ್ತಾರೆ (ನೋಡಿ: ಪರುಕ್ ಮತ್ತು ಘೋಷ್, 2014).

ಮುನ್ನುಡಿ

ಭಾರತದ ಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ವಿಶ್ವದ ಅತ್ಯಂತ ದೊಡ್ಡ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರತಿ ವರ್ಷವೂ 26 ಕೋಟಿಗಿಂತಲೂ ಮಿಕ್ಕಿದ ಎಳೆಯ ಜನರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಜಂಟಿಯಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಗುಣಮಟ್ಟದ ಶಿಕ್ಷಣದ ಲಭ್ಯತೆಯನ್ನು ಸುಧಾರಿಸಲು ಅನೇಕ ಉಪಕ್ರಮಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶೈಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ ಪ್ರತಿಕೂಲ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವವರಿಗಾಗಿ ಈ ಉಪಕ್ರಮವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಖಾಸಗಿ ಶಾಲೆಗಳಿಂದ ಸ್ಪರ್ಧೆಯು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದು, ಪೋಷಕರಿಗೆ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಿರುವುದನ್ನು ನೀಡಲು ಸರ್ಕಾರಿ ವಲಯದೊಳಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ. ಅದೇನೆಂದರೆ ಸುಧಾರಿತ ಜೀವನಾವಕಾಶಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವೆನಿಸುವ ಗುಣಮಟ್ಟದ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದು.

ಭಾರತದ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಕುರಿತ ಮೊದಲ ಸ್ಕೂಲ ನೋಟ ಹೊರಬಂದ ಐದು ವರ್ಷಗಳ ನಂತರ ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಗುತ್ತಿರುವ ಈ ವರದಿಯು, ದೇಶದ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಜಾರಿಯ ಕುರಿತು ಸಂಧಿಕಾಲದಲ್ಲಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೊರಬರುತ್ತಿದೆ. 2014 ರಲ್ಲಿ ಹೊರತಂದ ಹಿಂದಿನ ವರದಿಯ ನಂತರ, ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಗುಣಮಟ್ಟ ಮತ್ತು ಸಮಾನತೆಯ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಗಮನ ನೀಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗಣನೀಯ ಪ್ರಮಾಣದ ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಶಿಕ್ಷಣ ಹಕ್ಕಿನ ಜಾರಿ

ಮತ್ತು ಕಲಿಕೆಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳು ಮತ್ತು ವಿಷಯಗಳು ಶಿಕ್ಷಕರಿಗೆ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆ ತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊಸ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನಗಳು ಮತ್ತು ವಿಧಾನಗಳ ವ್ಯಾಪಕ ಅಳವಡಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಮೇ 2019ರಲ್ಲಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಲಾದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿಯ ಕರಡು ಪ್ರತಿಯು ಕೊನೆಯದಾಗಿ 1992ರಲ್ಲಿ ಪರಿಷ್ಕರಿಸಲಾಗಿದ್ದ ನೀತಿಯನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಗುಣಮಟ್ಟದ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ನೀಡುವ ನಿರಂತರ ಬದ್ಧತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ಈ ಕರಡು, ಶಿಕ್ಷಕರ ನಿರಂತರ ವೃತ್ತಿಪರ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಬಲವಾದ ಒತ್ತು ಮತ್ತು ಮಾತೃಭಾಷೆ ಆಧಾರಿತ ಬೋಧನೆಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ಲಭ್ಯತೆಗೆ ವಿಶೇಷ ಗಮನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡೂ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳು ಶಿಕ್ಷಣದ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಮೂಲಭೂತ ಅಗತ್ಯತೆಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ಬ್ರಿಟೀಷ್ ಕೌನ್ಸಿಲ್ ನಂಬಿದೆ.

ಭಾರತದಲ್ಲಿನ ನಮ್ಮ 70 ವರ್ಷಗಳ ಪಯಣದಲ್ಲಿ, ಸಾವಿರಾರು ಶಿಕ್ಷಕರು, ಶಿಕ್ಷಕ ಬೋಧಕರು, ಶಾಲಾ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು, ನಿರ್ವಾಹಕರು ಮತ್ತು ನೀತಿ ನಿರೂಪಕರದೊಂದಿಗೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಸದವಕಾಶ ನಮಗೆ ಲಭಿಸಿದೆ. ಈ ಮೂಲಕ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಫಲಿತಾಂಶಗಳನ್ನು ಸುಧಾರಿಸುವ ಗುರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಮತ್ತು ಉಪಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ನೆರವು ಒದಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಾರತ ಮತ್ತು ಯುನೈಟೆಡ್ ಕಿಂಗ್ಡಂನ ತಜ್ಞ ವೃತ್ತಿಪರರನ್ನು ಒಂದೇ ಸೂರಿನಡಿ ತರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ಪರಸ್ಪರ ಕಲಿಕೆ ಮತ್ತು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಸುವ ಮೂಲಕ ದೇಶದ ಲಕ್ಷಾಂತರ ಯುವಜನರಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನ ಒದಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ರೂಪಿಸುವುದನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಲು ನಾವು ಬಯಸುತ್ತೇವೆ.

ಅಂತಿಮವಾಗಿ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಹಾಗೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಎರಡಕ್ಕೂ ಚಾಲಕ ಶಕ್ತಿ ಎನಿಸಿದ ರಚನೆ, ಕಾರ್ಯರೀತಿ ಮತ್ತು ನೀತಿಗಳನ್ನು ಕಲಿಯಲು ಆಸಕ್ತಿ ಇರುವವರಿಗಾಗಿ ಈ ವರದಿಯು ಈ ಸಂಕೀರ್ಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಕುರಿತು ಉಪಯುಕ್ತ ಪಕ್ಷಿನೋಟವನ್ನು ನೀಡಲಿದೆ.

ಬಾರ್ಬರಾ ವಿಕ್ಟೋರಿಯಾ ಒ.ಬಿ.ಇ
ನಿರ್ದೇಶಕರು, ಭಾರತ
ಬ್ರಿಟೀಷ್ ಕೌನ್ಸಿಲ್

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ರೂಪಗಳು

ಎ.ಬಿ.ಎಲ್: ಚಟುವಟಿಕೆ ಆಧಾರಿತ ಕಲಿಕೆ

ಎ.ಎಸ್.ಇ.ಆರ್: ಅನುವಲ್ ಸ್ಟೇಟಸ್ ಆಫ್ ಎಜುಕೇಶನ್ ರಿಪೋರ್ಟ್

ಎ.ಡಿ.ಇ.ಪಿ.ಟಿ.ಎಸ್: ಎಡ್ವಾನ್ಸ್ ಮೆಂಟ್ ಆಫ್ ಎಜುಕೇಶನಲ್ ಪರ್ಫೋಮೆನ್ಸ್ ಧ್ರು ಟೀಚರ್ ಸರ್ವೋರ್ಟ್

ಎ.ಐ.ಎನ್.ಇ.ಟಿ: ಆಲ್ ಇಂಡಿಯಾ ನೆಟ್ವರ್ಕ್ ಆಫ್ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಟೀಚರ್ಸ್

ಎ.ಐ.ಎಸ್.ಎಸ್.ಸಿ.ಇ: ಆಲ್ ಇಂಡಿಯಾ ಸೀನಿಯರ್ ಸ್ಕೂಲ್ ಸರ್ಟಿಫಿಕೇಟ್ ಎಕ್ಸಾಮಿನೇಶನ್

ಎ.ಐ.ಎಸ್.ಎಸ್.ಇ: ಆಲ್ ಇಂಡಿಯಾ ಸೆಕೆಂಡರಿ ಸ್ಕೂಲ್ ಎಕ್ಸಾಮಿನೇಶನ್

ಬಿ.ಎಡ್: ಬ್ಯಾಚುಲರ್ ಆಫ್ ಎಜುಕೇಶನ್

ಸಿ.ಎ.ಐ.ಇ: ಕ್ಯಾಂಬ್ರಿಜ್ ಅಸೆಸ್ಮೆಂಟ್ ಇಂಟರ್ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಎಜುಕೇಶನ್

ಸಿ.ಬಿ.ಎಸ್.ಇ: ಪ್ರೌಢ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರೀಯ ಮಂಡಳಿ

ಸಿ.ಸಿ.ಇ: ಕಂಟಿನ್ಯುವೆನ್ಸ್ ಅಂಡ್ ಕಂಪ್ರೆಹೆನ್ಸಿವ್ ಇನ್ವಾಲ್ಯುವೇಶನ್

ಸಿ.ಐ.ಇ.ಟಿ: ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಇನ್ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಆಫ್ ಎಜುಕೇಶನಲ್ ಟೆಕ್ನಾಲಜಿ

ಸಿ.ಐ.ಎಸ್.ಸಿ.ಇ: ಕೌನ್ಸಿಲ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಸ್ಕೂಲ್ ಸರ್ಟಿಫಿಕೇಟ್ ಎಕ್ಸಾಮಿನೇಶನ್ಸ್

ಸಿ.ಬಿ.ಬಿ.ಎಸ್.ಎ: ಕೌನ್ಸಿಲ್ ಆಫ್ ಬೋರ್ಡ್ಸ್ ಆಫ್ ಸ್ಕೂಲ್ ಎಜುಕೇಶನ್

ಡಿ.ಐ.ಇ.ಟಿ (ಡಯೆಟ್): ಜಿಲ್ಲಾ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ತರಬೇತಿ ಸಂಸ್ಥೆ

ಇ.ಸಿ.ಇ: ಆರಂಭಿಕ ಬಾಲ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣ

ಇ.ಎಲ್.ಟಿ.ಎ.ಐ: ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಲ್ಯಾಂಗ್ವೇಜ್ ಟೀಚರ್ಸ್ ಎಸೋಸಿಯೇಶನ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ

ಇ.ಎಂ: ಆಂಗ್ಲ ಮಾಧ್ಯಮ

ಇ.ಎಂ.ಐ: ಆಂಗ್ಲ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಬೋಧನೆ

ಜಿ.ಡಿ.ಪಿ: ಒಟ್ಟು ದೇಶೀಯ ಉತ್ಪನ್ನ

ಎಚ್.ಎಂ: ಹಿಂದಿ ಮಾಧ್ಯಮ

ಐ.ಬಿ: ಇಂಟರ್ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಬ್ಯಾಕಲಾರೆಟ್

ಐ.ಬಿ.ಒ: ಇಂಟರ್ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಬ್ಯಾಕಲಾರೆಟ್ ಆರ್ಗನೈಸೇಶನ್

ಐ.ಎಸ್.ಸಿ.ಇ: ಇಂಡಿಯನ್ ಸ್ಕೂಲ್ ಸರ್ಟಿಫಿಕೇಟ್ ಎಕ್ಸಾಮಿನೇಶನ್ಸ್

ಐ.ಸಿ.ಟಿ: ಮಾಹಿತಿ ಮತ್ತು ಸಂವಹನ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ

ಐ.ಜಿ.ಸಿ.ಎಸ್.ಇ: ಇಂಟರ್ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಜನರಲ್ ಸರ್ಟಿಫಿಕೇಟ್ ಆಫ್ ಸೆಕೆಂಡರಿ ಎಜುಕೇಶನ್

ಐ.ಎನ್.ಎಸ್.ಇ.ಟಿ: ಸೇವಾ ನಿರತ ಶಿಕ್ಷಕ ತರಬೇತಿ

ಎಂ.ಎಡ್: ಮಾಸ್ಟರ್ ಆಫ್ ಎಜುಕೇಶನ್

ಎಂ.ಎಚ್.ಆರ್.ಡಿ: ಮಾನವ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಚಿವಾಲಯ

ಎಂ.ಒ.ಐ: ಬೋಧನೆಯ ಮಾಧ್ಯಮ

ಎನ್.ಸಿ.ಇ.ಆರ್.ಟಿ: ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಶೋಧನೆ ಮತ್ತು ತರಬೇತಿ ಮಂಡಳಿ

ಎನ್.ಸಿ.ಎಫ್: ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಠ್ಯಕ್ರಮ ಚೌಕಟ್ಟು

ಎನ್.ಸಿ.ಟಿ.ಇ: ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಮಂಡಳಿ

ಎನ್.ಡಿ.ಪಿ: ನೋ ಡಿಟೆನ್ಯನ್ ಪಾಲಿಸಿ (ಆರ್.ಟಿ.ಇ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ)

ಎನ್.ಇ.ಪಿ: ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿ

ಎನ್.ಜಿ.ಒ: ಸರ್ಕಾರೇತರ ಸಂಸ್ಥೆ

ಎನ್.ಐ.ಇ.ಪಿ.ಎ: ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ನೀತಿ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತ ಸಂಸ್ಥೆ (ಎನ್.ಯು.ಇ.ಪಿ.ಎ ಎಂದು ಸಹ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ)

ಎನ್.ಐ.ಒ.ಎಸ್: ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮುಕ್ತ ಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆ

ಎನ್.ಪಿ.ಇ: ಶಿಕ್ಷಣದ ಕುರಿತ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ನೀತಿ

ಎನ್.ಎಸ್.ಎಸ್.ಒ: ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಾದರಿ ಸಮೀಕ್ಷೆ ಕಚೇರಿ

ಎನ್.ಯು.ಇ.ಪಿ.ಎ: ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ನೀತಿ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ (ಎನ್.ಐ.ಇ.ಪಿ.ಎ ಎಂದು ಸಹ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ)

ಪಿ.ಐ.ಎನ್.ಡಿ.ಐ.ಸಿ.ಎಸ್: ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತೆಯ ಸೂಚಕಗಳು (ಶಿಕ್ಷಕರ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನಕ್ಕಾಗಿ)

ಆರ್.ಎಂ.ಎಸ್.ಎ: ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಅಭಿಯಾನ

ಆರ್.ಟಿ.ಇ: ಉಚಿತ ಮತ್ತು ಕಡ್ಡಾಯ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಮಕ್ಕಳ ಹಕ್ಕು

ಎಸ್.ಸಿ: ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಜಾತಿ

ಎಸ್.ಸಿ.ಇ.ಆರ್.ಟಿ: ರಾಜ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಶೋಧನೆ ಮತ್ತು ತರಬೇತಿ ಮಂಡಳಿ

ಎಸ್.ಎಂ.ಸಿ: ಶಾಲಾಡಳಿತ ಸಮಿತಿ

ಎಸ್.ಎಸ್.ಎ: ಸರ್ವ ಶಿಕ್ಷಣ ಅಭಿಯಾನ

ಎಸ್.ಎಸ್.ಸಿ: ಪ್ರೌಢಶಾಲಾ (ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದ) ಪ್ರಮಾಣಪತ್ರ

ಎಸ್.ಟಿ: ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಪಂಗಡ

ಯುನೆಸ್ಕೋ: ವಿಶ್ವಸಂಸ್ಥೆಯ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ, ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಸ್ಥೆ

ಯೂನಿಸೆಫ್: ವಿಶ್ವಸಂಸ್ಥೆಯ ಮಕ್ಕಳ ನಿಧಿ

ಪರಿಚಯ

ಸುಮಾರು 15 ಲಕ್ಷಕ್ಕೂ ಮಿಕ್ಕಿದ ಶಾಲೆಗಳು, ಸುಮಾರು 87 ಲಕ್ಷಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮತ್ತು ಪ್ರೌಢಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಕರು ಮತ್ತು 26 ಕೋಟಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ದಾಖಲಾತಿಗಳೊಂದಿಗೆ¹ ಭಾರತವು ವಿಶ್ವದ ಅತ್ಯಂತ ಸಂಕೀರ್ಣ ಶಾಲಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ತವರೂರು ಎನಿಸಿದೆ. ಈ ವರದಿಯು ಕೆಳಗಿನವುಗಳನ್ನು ಸೇರಿದಂತೆ ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಕುರಿತ ಸ್ಥೂಲನೋಟವನ್ನು ನೀಡಲಿದೆ:

- ಶಾಲಾ ವಲಯದ ಕುರಿತು ಪ್ರಮುಖ ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳು
- ಪ್ರತಿ ಹಂತದ ಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಣದ ಕುರಿತ ಪಕ್ಷಿನೋಟಗಳು
- ಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿ ಮತ್ತು ಅಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಭಾಷೆ
- ಶಿಕ್ಷಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ
- ಇತ್ತೀಚಿನ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿಗಳ ಇತಿಹಾಸ
- ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ನಂತರದ ಪ್ರಮುಖ ಸರ್ಕಾರಿ ಉಪಕ್ರಮಗಳು
- ಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಣದ ಪ್ರಮುಖ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮತ್ತು ಅಂತರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಂಡಳಿಗಳ ವಿವರಗಳು.

ಇದು ಶಿಕ್ಷಣ ವಲಯದ ಇತ್ತೀಚಿನ ಯಶಸ್ಸುಗಳು ಮತ್ತು ಚಾಲ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸವಾಲುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮೂಲಕ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ದೊರೆತ ನಂತರ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಮತ್ತು ಇದರ ಭವಿಷ್ಯದ ಪಥವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಇಚ್ಛಿಸುವ ಓದುಗರಿಗೆ ಇದು ಉಪಯುಕ್ತ ಎನಿಸಲಿದೆ.

ಬ್ರಿಟೀಷರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಿಂದ 1947ರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ದೊರೆತ ತಕ್ಷಣವೇ, ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಗುಣಮಟ್ಟದ ಲಭ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಅಧ್ಯಾದೇಶದೊಂದಿಗೆ ಮಾನವ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಚಿವಾಲಯದ (ಎಂ.ಎಚ್.ಆರ್.ಡಿ) ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಇಲಾಖೆಯನ್ನು ತೆರೆಯಲಾಯಿತು. ಇದು 1968ರ ಮೊದಲ, ಶಿಕ್ಷಣದ ಮೇಲಿನ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ನೀತಿಗೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡಿತು. ಭಾರತದ ಆರ್ಥಿಕ ಪ್ರಗತಿಯ ಕಾರಣ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವಲಯದ ಆರಂಭಿಕ ವಿಸ್ತರಣೆಯು ಸೀಮಿತವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ 20ನೇ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯ ತನಕ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಸಹಸ್ರಮಾನದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಗುರಿಗಳಿಗೆ 2000ನೇ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ ಬದ್ಧತೆಯನ್ನು ಘೋಷಿಸಿದ ನಂತರ, ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಲ್ಲಿ ಭಾರತವು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಗತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದೆ. ವಿಶ್ವಬ್ಯಾಂಕ್ 2000 ಮತ್ತು 2017ರ ನಡುವೆ ನೀಡಿರುವ ವರದಿಗಳ ಪ್ರಕಾರ, ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಗಳ ದಾಖಲಾತಿಯು 3.3 ಕೋಟಿಗಿಂತಲೂ ಮಿಕ್ಕಿ ಹೆಚ್ಚಿದೆ. ಅಂದರೆ, 2000-01 ರಲ್ಲಿ 15.66 ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ದಾಖಲಾತಿಯು 2017-18 ರಲ್ಲಿ 18.99 ಕೋಟಿಗೆ ತಲುಪಿತ್ತು.² ಆದರೆ ಭಾರತದ 29 ರಾಜ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಏಳು ಕೇಂದ್ರಾಡಳಿತ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಸಾಧನೆಗಳ ನಡುವೆ ಭಿನ್ನತೆ ಇದ್ದರೂ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೇ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ದಾಖಲಾತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರದ ಎರಡು ಪ್ರಮುಖ ಉಪಕ್ರಮಗಳಾದ, 2001ರ ಸರ್ವ ಶಿಕ್ಷಾ ಅಭಿಯಾನ್ (ಎಸ್.ಎಸ್.ಎ - ಅಂದರೆ ಹಿಂದಿಯಲ್ಲಿ 'ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಶಿಕ್ಷಣ ಅಭಿಯಾನ್') ಮತ್ತು 2009ರ ಮಕ್ಕಳ ಉಚಿತ ಮತ್ತು ಕಡ್ಡಾಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಹಕ್ಕು (ಆರ್.ಟಿ.ಇ) ಕಾಯಿದೆ, 2009 - ಇವೆರಡೂ ಉಪಕ್ರಮಗಳು ಶಿಕ್ಷಣದ ಲಭ್ಯತೆ, ಒಳಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ ಮತ್ತು ಗುಣಮಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ವಿಶೇಷ ಒತ್ತು ನೀಡುತ್ತಾ ಬಂದಿವೆ. ದುಡಿಯುವ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯ (25 ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿಗಿಂತ ಮೇಲಿನವರು) ಸರಾಸರಿ ವರ್ಷಗಳು 2000 ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ 4.19 ವರ್ಷಗಳಾಗಿದ್ದರೆ, 2017ರಲ್ಲಿ 6.4 ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ತಲುಪಿವೆ.³ ಭಾರತವು ವಿಶ್ವಸಂಸ್ಥೆಯ ಸುಸ್ಥಿರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಗುರಿಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಬದ್ಧತೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದೆ. ಈ ಉದ್ದೇಶಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಬೃಹತ್ ಪ್ರಮಾಣದ ಮತ್ತು ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಜಾರಿಗೆ ತರಲಾಗಿದೆ.

ಈ ವರದಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ವೇಳೆ ಭಾರತದ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಗಣನೀಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಕಾಲದಲ್ಲಿತ್ತು. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿಯ (ಎನ್.ಇ.ಪಿ - ಮಾನವ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಚಿವಾಲಯ, 2019) ಕರಡು ಆವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಗಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಇದು 2019-20 ರಲ್ಲಿ ಜಾರಿಗೆ ಬರಲಿದೆ ಎಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಇದು ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಆಡಳಿತ ರಚನೆಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಲಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಆರ್.ಟಿ.ಇ ಕಾಯ್ದೆಯನ್ನು (ಕಾನೂನು ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯ ಸಚಿವಾಲಯ, 2009) ಪರಿಷ್ಕರಿಸಲಿದೆ ಹಾಗೂ ಇತರ ಅನೇಕ ಪ್ರಮುಖ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಮೇಲೆ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರಲಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಶೋಧನೆ ಮತ್ತು ತರಬೇತಿ ಮಂಡಳಿಯು (ಎನ್.ಸಿ.ಇ.ಆರ್.ಟಿ), 2005ರ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಠ್ಯಕ್ರಮ ಚೌಕಟ್ಟಿನ (ಎನ್.ಸಿ.ಎಫ್) ಸಮಗ್ರ ಪರಿಶೀಲನೆಯನ್ನು ಘೋಷಿಸಿದೆ. ಇದು ದೇಶದಾದ್ಯಂತ ಶಾಲೆಗಳು ಮತ್ತು ತರಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಗಣನೀಯ ಪ್ರಮಾಣದ ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ತರುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಉಪಕ್ರಮವಾಗಿದೆ. ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ, ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಜಾರಿಗೆ ತಂದಿರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಸ್ಥೂಲನೋಟವನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ, ಈ ವರದಿಯು, ಪ್ರಸ್ತಾವಿತ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಶಿಕ್ಷಣದ ಪ್ರಸ್ತುತ ಏರ್ಪಾಟಿನ ಮೇಲೆ ಹೇಗೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಲಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಗುರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

¹ <http://mospi.nic.in/>

² ನೋಡಿ <https://www.worldbank.org/en/country/india/overview#3> and <https://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=IND#>

³ http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/IND.pdf

ಈ ವರದಿಯು, ಇಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಭಾರತೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಎದುರಿಸುತ್ತಿರುವ ಕೆಲವೊಂದು ಸವಾಲುಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಶಾಲೆಯ ಸರಾಸರಿ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಸುಧಾರಣೆಯಾಗಿದ್ದರೂ, ಚೀನಾ (2017ರಲ್ಲಿ 7.8 ವರ್ಷಗಳು) ಮತ್ತು ಬ್ರೆಜಿಲ್ (2017ರಲ್ಲಿ 7.8 ವರ್ಷಗಳು) ಮುಂತಾದ ಉದಯಿಸುತ್ತಿರುವ ಮಾರುಕಟ್ಟೆ ಆರ್ಥಿಕತೆಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಭಾರತವು ಇನ್ನೂ ಹಿಂದಿದೆ.⁴ ನಗರ ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶಗಳೆರಡರಲ್ಲೂ ಕಳೆದ ಹತ್ತು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ದರದಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆಯಾಗಿದ್ದರೂ,⁵ ಸರ್ಕಾರಿ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಲೆ ಬಿಡುವವರ ಪ್ರಮಾಣವು ತುಲನಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಅಧಿಕವಾಗಿದೆ (2016ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ 12.3 ಶೇಕಡಾ⁶) ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಥಮಿಕದಿಂದ ಪ್ರೌಢಶಾಲಾ ಮಟ್ಟದ ನಡುವಿನ ದಾಖಲಾತಿ ಅಂತರಗಳು ಕಳವಳಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ. ಅಧಿಕೃತ ಮತ್ತು ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆ ಇದ್ದರೂ, 2014ರ ಸಮೀಕ್ಷೆ ದತ್ತಾಂಶದಲ್ಲಿ ವರದಿಯಾಗಿರುವಂತೆ, 50 ಶೇಕಡಾಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮಿಕ್ಕಿದ 'ದಾಖಲಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು' ಹಿರಿಯ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮಟ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ತಮ್ಮ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿಲ್ಲ. ಶಾಲೆ ಬಿಡಲು ನೀಡಲಾಗುವ ಅತ್ಯಂತ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ಪುರುಷರು ಆರ್ಥಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮನೆಗಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.⁷

ಈ ಅಂತರವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ಕಾರವು ಅನೇಕ ಉಪಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಜಾರಿಗೆ ತಂದರೂ, ಪ್ರತಿಕೂಲ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಗುಂಪುಗಳು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸವಾಲುಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುತ್ತಿವೆ.⁸ ಇವರ ಸಾಧನೆಯು ಕೆಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದು, ಶಾಲೆ ಬಿಡುವವರ ಪ್ರಮಾಣವು ಅಧಿಕವಾಗಿದೆ⁹. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಜಾತಿಗಳು (ಎಸ್.ಸಿ) ಮತ್ತು ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಪಂಗಡಗಳಲ್ಲಿ (ಎಸ್.ಟಿ) ಇದು ಕಾಣಲು ಸಿಗುತ್ತದೆ (ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಕೂಲ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಅಧಿಕೃತ ಸೂಚಕಗಳು)¹⁰. ಅಧಿಕೃತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ - ಶಿಕ್ಷಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆಯಾಗಿದ್ದರೂ (2000ನೇ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ 40:1 ಇದ್ದರೆ 2016ರಲ್ಲಿ 35:1 ಕ್ಕೆ ತಲುಪಿದೆ¹¹) ಇವು ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ವ್ಯತ್ಯಯಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಕೆಲವೊಂದು ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಗಣನೀಯ ಪ್ರಮಾಣದ ಸವಾಲುಗಳು ಎದುರಾಗುತ್ತವೆ. ಭಾರತೀಯ ಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಎದುರಿಸುತ್ತಿರುವ ಇತರ ಸವಾಲುಗಳೆಂದರೆ, ನಗರ - ಗ್ರಾಮೀಣ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಂತರ,¹² ಅನೇಕ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಳಪೆ ಮಟ್ಟದ ಶಾಲಾ ಸಿದ್ಧತೆ,¹³ ವೃತ್ತಿಪರವಾಗಿ ತರಬೇತಾದ ಶಿಕ್ಷಕರ ಕೊರತೆ,¹⁴ ಬೋಧನೆಯ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ ಕಲಿಕಾ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯ¹⁵ ಮತ್ತು ವಿಪರೀತ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯ ಪಠ್ಯಕ್ರಮ - ಇವೆಲ್ಲವೂ ವಿಚಾರಗಳು ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತೆಗೆ ಕಾರಣವೆನಿಸಿವೆ.¹⁶ ಕೇಂದ್ರೀಕೃತ ಮತ್ತು ವಿಕೇಂದ್ರೀಕೃತ ಹಂಚಿಕೆ ಎರಡನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಸಂಕೀರ್ಣ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವ್ಯವಹರಿಸುವ ಸರ್ಕಾರಿ, ಖಾಸಗಿ ಮತ್ತು ಭಾಗಶಃ ಖಾಸಗಿ ಉಪಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು ಕೇಂದ್ರೀಕೃತ ಮತ್ತು ವಿಕೇಂದ್ರೀಕೃತ ಹಂಚಿಕೆ ಎರಡನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಸಂಕೀರ್ಣ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವ್ಯವಹರಿಸುವ ಸರ್ಕಾರಿ, ಖಾಸಗಿ ಮತ್ತು ಭಾಗಶಃ ಖಾಸಗಿ ಉಪಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ತನ್ನ ಸಂರಚನೆಯ ಒಳಗೇ ಕೇಂದ್ರೀಕೃತ ಮತ್ತು ವಿಕೇಂದ್ರೀಕೃತ ಹಂಚಿಕೆ ಎರಡನ್ನೂ, ಹಾಗೂ ಸಂಕೀರ್ಣ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವ್ಯವಹರಿಸುವ ಸರ್ಕಾರಿ, ಖಾಸಗಿ ಮತ್ತು ಭಾಗಶಃ ಖಾಸಗಿ ಉಪಕ್ರಮಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಅದು ಒಂದು ಏಕ ಮತ್ತು ಕೇಂದ್ರೀಕೃತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಒಂದು ಸಾವಯವಿ ಹಾಗೂ ವಿಕಸಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ.

⁴ http://hdr.undp.org
⁵ ASER (2019).
⁶ http://data.uis.unesco.org
⁷ www.icsrdataservice.in/datarepository/index.php/catalog/14
⁸ www.ncert.nic.in/departments/nie/esd/pdf/NASSummary.pdf (2015 figures)
⁹ https://www.thehindu.com/education/percentage-of-school-dropouts/article25909306.ece
¹⁰ ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಜಾತಿ (ಎಸ್.ಸಿ) ಮತ್ತು ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಪಂಗಡಗಳಿಂದ (ಎಸ್.ಟಿ), ಭಾರತದ ಸಂವಿಧಾನವು ಗುರುತಿಸಿದಂತೆ, ಈ ಹಿಂದಿನ ಮತ್ತು ಪ್ರಸ್ತುತ ಚಾಲ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ರಚನೆಯ ಕಾರಣ ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿ ಪ್ರತಿಕೂಲ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಗುಂಪುಗಳು. ಪ್ರತಿಕೂಲ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವವರು ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾದ, ಆದರೆ ಸಂವಿಧಾನದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸದೆ ಇರುವವರನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಇತರ ಹಿಂದುಳಿದ ಜಾತಿಗಳು' (ಒ.ಬಿ.ಸಿ) ಎಂಬ ಮೂರನೇ ಪದವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ.
¹¹ https://data.worldbank.org
¹² www.ncert.nic.in/departments/nie/esd/pdf/NASSummary.pdf
¹³ ಭಟ್ಟಾಚಾರ್ಜಿ ಮತ್ತು ರಾಮಾನುಜನ್ (2019).
¹⁴ https://www.business-standard.com/article/economy-policy/1-in-6-elementary-school-teachers-not-professionally-trained-in-india-119013100138_1.html
¹⁵ ಬೋರಾ (2018).
¹⁶ ಬ್ಯಾನರ್ಜಿ (2019).

ಭಾರತದ ಜನಸಂಖ್ಯೆ

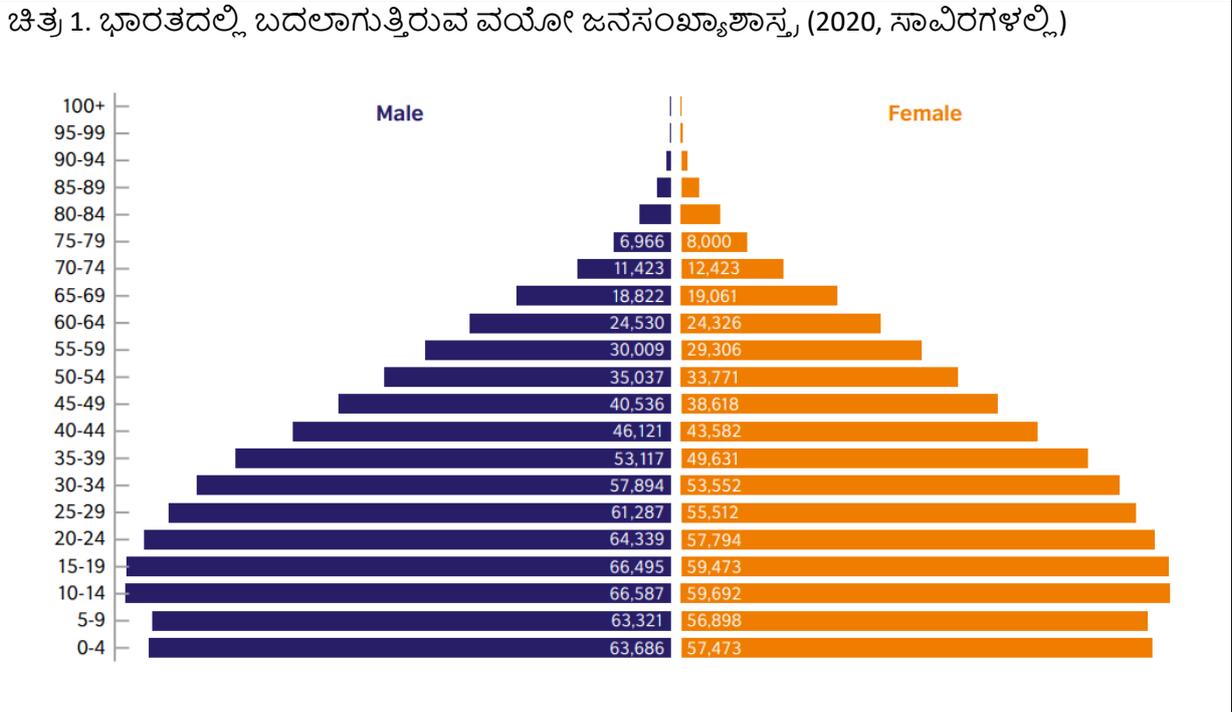
ಭಾರತದಲ್ಲಿ 2020ರ ವೇಳೆ 1.38 ಬಿಲಿಯ ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಇತ್ತು ಎಂದು ಅಂದಾಜಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದು ಚೀನಾದ 1.42 ಬಿಲಿಯ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ದಾಟಲಿದೆ ಎಂದು ಅಂದಾಜಿಸಲಾಗಿದೆ.¹⁷ ಆದರೆ, ಯುವಜನರ ಅಧಿಕ ಶೇಕಡಾವಾರು ಪ್ರಮಾಣದ ಕಾರಣ ಇದು ಈಗಾಗಲೇ ಅತ್ಯಂತ ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು (15 ಲಕ್ಷಕ್ಕೂ ಮಿಕ್ಕಿ) ಮತ್ತು ಶಾಲಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು (26 ಕೋಟಿಗೂ ಮಿಕ್ಕಿ) ಹೊಂದಿದೆ:

- 0-14 ವರ್ಷಗಳು: 26.6 ಶೇಕಡಾ (ಪುರುಷರು 19.4 ಕೋಟಿ, ಮಹಿಳೆಯರು 17.4 ಕೋಟಿ)
- 15-24 ವರ್ಷಗಳು: 17.9 ಶೇಕಡಾ (ಪುರುಷರು 13.1 ಕೋಟಿ, ಮಹಿಳೆಯರು 11.7 ಕೋಟಿ)
- 25-54 ವರ್ಷಗಳು: 41.1 ಶೇಕಡಾ (ಪುರುಷರು 29.4 ಕೋಟಿ, ಮಹಿಳೆಯರು 27.5 ಕೋಟಿ)
- 55-64 ವರ್ಷಗಳು: 7.8 ಶೇಕಡಾ (ಪುರುಷರು 5.5 ಕೋಟಿ, ಮಹಿಳೆಯರು 5.4 ಕೋಟಿ)
- 65 ವರ್ಷ ಮತ್ತು ಮೇಲಿನವರು: 6.6 ಶೇಕಡಾ (ಪುರುಷರು 4.3 ಕೋಟಿ, ಮಹಿಳೆಯರು 4.7 ಕೋಟಿ)¹⁸

ಜನಸಂಖ್ಯೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಭಾರತವು ವಿಶ್ವದ ಯುವ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದ್ದರೂ, 0-9 ವಯೋವರ್ಗವನ್ನು (24.1 ಕೋಟಿ) 10-19 ವಯೋವರ್ಗದ ಜೊತೆ (25.2 ಕೋಟಿ) ಹೋಲಿಸಿದಾಗ

ಜನನ ದರದಲ್ಲಿ¹⁹ ಇಳಿಕೆ ಉಂಟಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಪುರಾವೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಇಂದು ಭಾರತವು ಶಿಕ್ಷಣ ಒದಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿತವಾದ ಬೇಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತುಂಗದಲ್ಲಿದೆ.

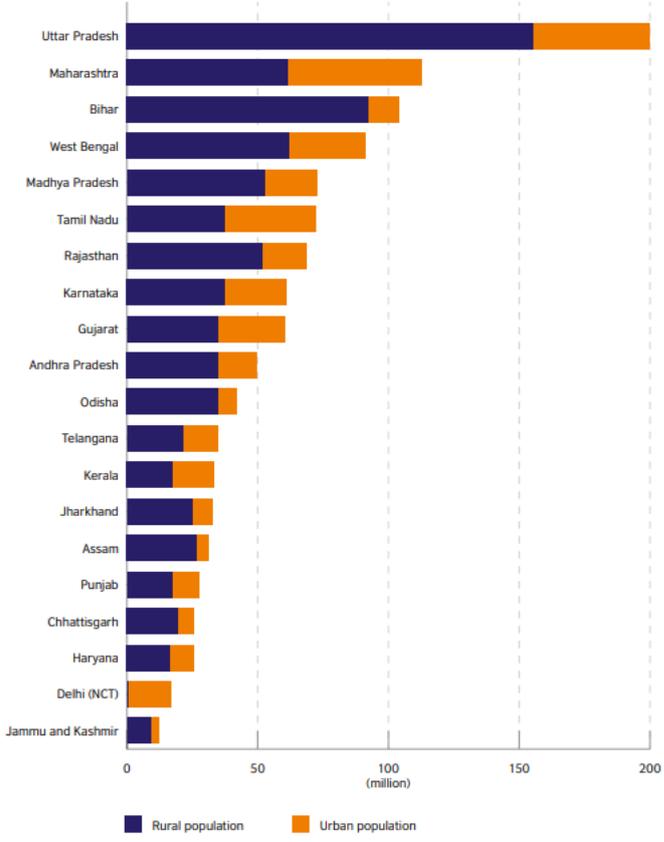
2011ರ ಜನಗಣತಿಯ ದತ್ತಾಂಶದ ಪ್ರಕಾರ, ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶವು ಅತ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯ ರಾಜ್ಯವಾಗಿದ್ದು, ದೇಶದ ಒಟ್ಟು ಜನಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ 17 ಶೇಕಡಾದಷ್ಟು ಪಾಲನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ (ಒಂಬತ್ತು ಶೇಕಡಾ), ಬಿಹಾರ (ಒಂಬತ್ತು ಶೇಕಡಾ) ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮ ಬಂಗಾಳ (ಎಂಟು ಶೇಕಡಾ) ರಾಜ್ಯಗಳು ನಂತರದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಇದೇ ಜನಗಣತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಾಕ್ಷರತಾ ದರವು 74 ಶೇಕಡಾ ಆಗಿತ್ತು. ಇದರಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ರಾಜ್ಯಗಳ ಪೈಕಿ ಕೇರಳವು ಅತ್ಯಧಿಕ ದರವನ್ನು (94 ಶೇಕಡಾ) ಹೊಂದಿದ್ದರೆ, ನಂತರದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ದೆಹಲಿ ಎನ್.ಸಿ.ಟಿ (ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ರಾಜಧಾನಿ ಪ್ರದೇಶ - 86 ಶೇಕಡಾ) ಮತ್ತು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ (82 ಶೇಕಡಾ) ರಾಜ್ಯಗಳು ಪಡೆದಿವೆ. ಬಿಹಾರವು ಅತ್ಯಂತ ಕಡಿಮೆ ಸಾಕ್ಷರತಾ ದರವನ್ನು (64 ಶೇಕಡಾ) ದಾಖಲಿಸಿದೆ. ಅತ್ಯಧಿಕ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮೀಣ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅನೇಕ ರಾಜ್ಯಗಳ ಪೈಕಿ ಇದು ಸಹ ಒಂದಾಗಿದ್ದು, ಎರಡು ಅಂಶಗಳ ನಡುವೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ ಇರುವುದನ್ನು ಇದು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ (ಚಿತ್ರ 4 ನೋಡಿ). 2001ರ ಜನಗಣತಿಯ ನಂತರ ಈ ದರಗಳಲ್ಲಿ ಗಣನೀಯ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಳ ಉಂಟಾಗಿದ್ದು, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ದರವು ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ 65 ಶೇಕಡಾಕ್ಕೆ ತಲುಪಿದೆ.

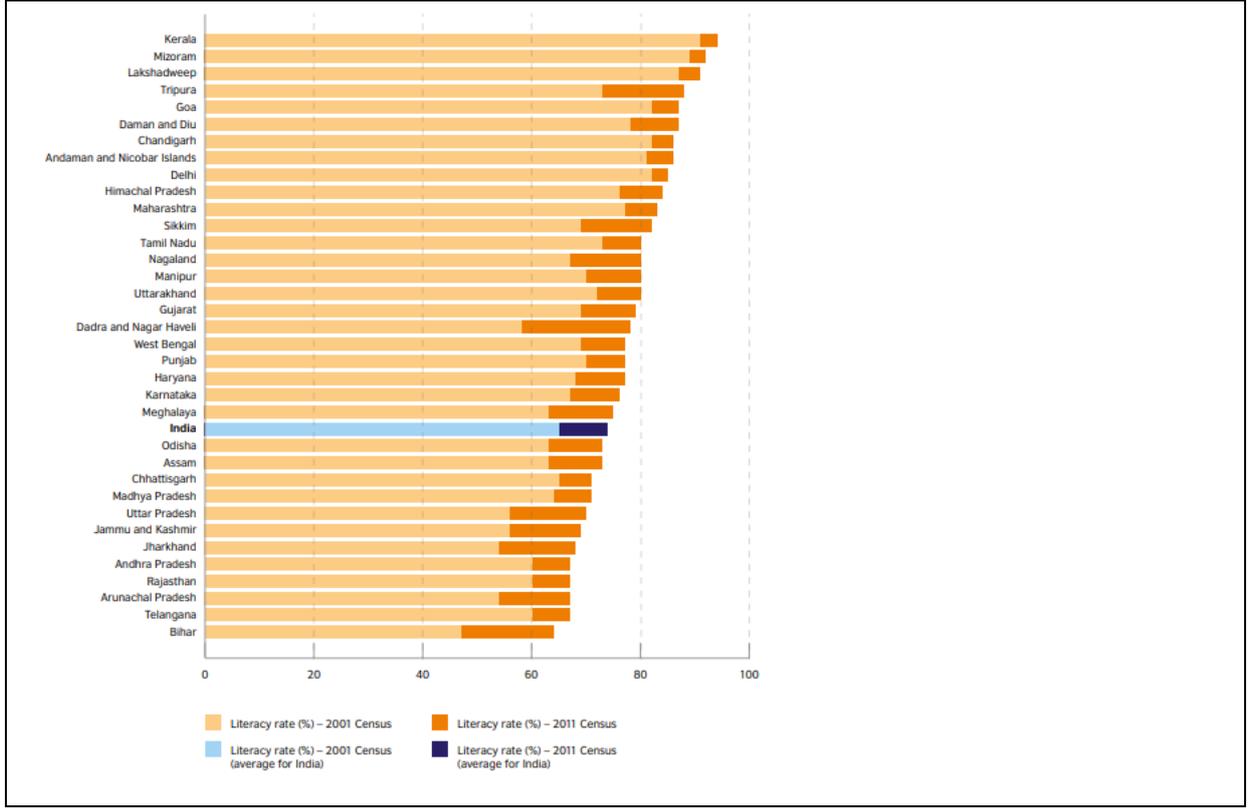
¹⁷ <https://population.un.org>
¹⁸ <https://population.un.org>
¹⁹ <https://ourworldindata.org/indias-population-growth-will-come-to-an-end>
²⁰ <http://censusindia.gov.in>

ಚಿತ್ರ 2. ಗಾತ್ರದ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಅತ್ಯಂತ ದೊಡ್ಡ 20 ರಾಜ್ಯಗಳು (ಗ್ರಾಮ ಮತ್ತು ನಗರಗಳ ನಡುವಿನ ಹಂಚಿಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ) 2011ರ ಅಂಕಿಅಂಶಗಳು

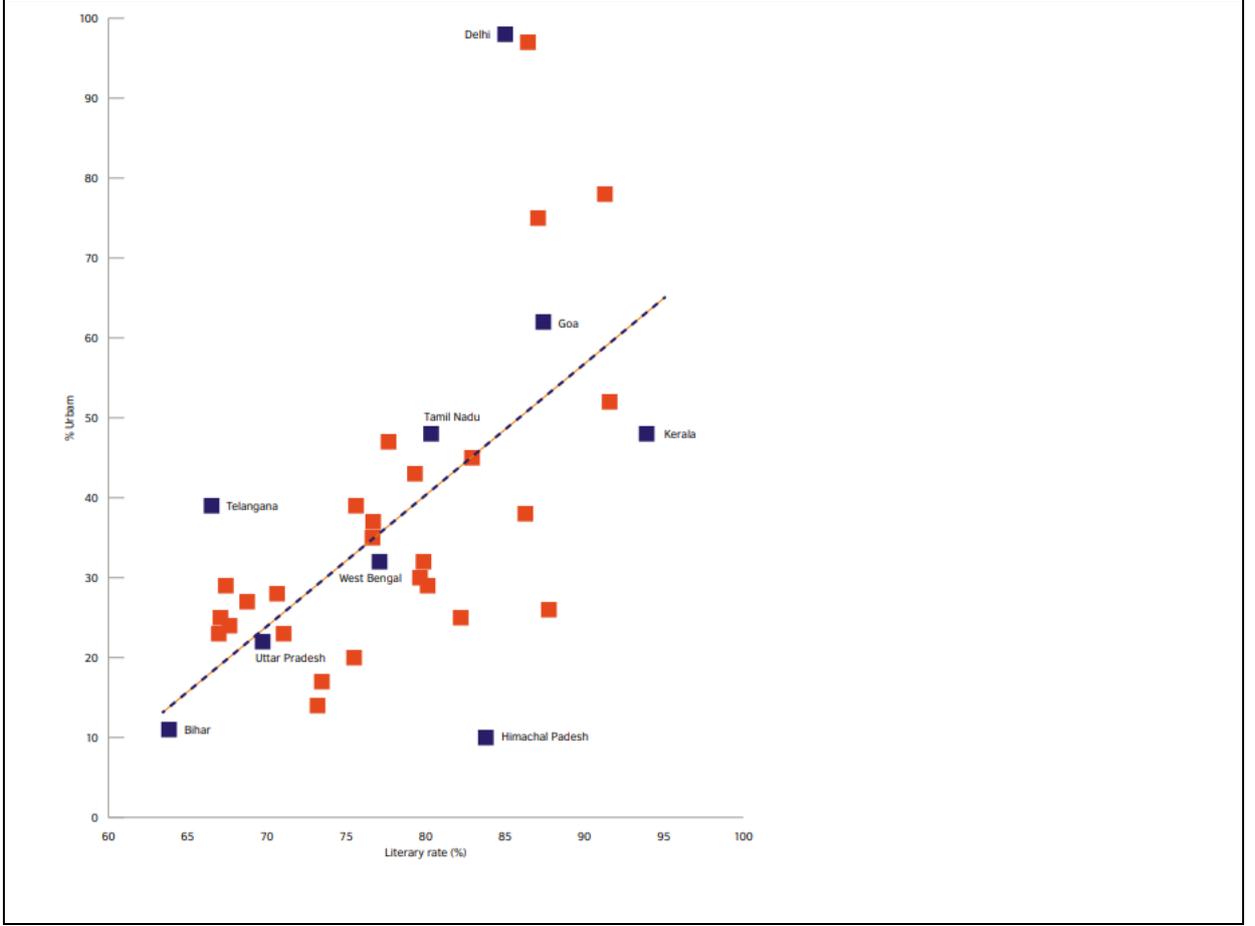
Figure 2: India's 20 largest states by size (showing rural urban split): 2011 figures

ಚಿತ್ರ 3: 2001 ಮತ್ತು 2011 ರಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷರತಾ ದರ

ಚಿತ್ರ 4: ರಾಜ್ಯ ಸಾಕ್ಷರತಾ ದರಗಳು ಮತ್ತು ನಗರ ಜನಸಂಖ್ಯಾ ಶೇಕಡಾದ ನಡುವಿನ ಸಂಬಂಧ 2011 (ಆಯ್ಕೆ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ)

ಕೆ-12 ವಲಯದ ಸ್ಕೂಲ ನೋಟ

ಭಾರತೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಇತ್ತೀಚಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಗಣನೀಯ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಲಭ್ಯತೆಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ) ಪ್ರಗತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಪಂಚವಾರ್ಷಿಕ ಯೋಜನೆಯು (2012-2017) ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನಿರಂತರ ಗಮನ ನೀಡುವುದರ ಜೊತೆಗೆ, ಗುಣಮಟ್ಟದ ಶಿಕ್ಷಣದ ಸುಧಾರಣೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಗಗಳ ಜನರಿಗೆ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಅವಕಾಶಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಖಚಿತಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಗಮನವನ್ನು ನೀಡಿತು.

ಇತ್ತೀಚಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ಮೇಲಿನ ವೆಚ್ಚದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಿಪ್ರ ಹೆಚ್ಚಳ ಉಂಟಾಗಿದೆ. ಎಂ.ಎಚ್.ಆರ್.ಡಿ ಮುಂಗಡ ಪತ್ರದ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಇದು 2004-05ರಲ್ಲಿ ರೂ. 97,000 ಕೋಟಿ (ಸುಮಾರು £11 ಬಿಲಿಯ) ಆಗಿದ್ದರೆ, 2015-16ರಲ್ಲಿ ರೂ. 560,000 (ಸುಮಾರು £63 ಬಿಲಿಯ) ಕ್ಕೆ ತಲುಪಿತ್ತು.²¹ ಈ ಹೆಚ್ಚಳವನ್ನು ಒಟ್ಟು ದೇಶೀಯ ಉತ್ಪನ್ನದ (ಜಿ.ಡಿ.ಪಿ) ಶೇಕಡಾದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದಾಗ ಇದು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಕಂಡರೂ, ಈ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಕಾಲಿಟ್ಟ ನಂತರ ಶಿಕ್ಷಣದ ಮೇಲಿನ ವೆಚ್ಚದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಯ ಉಂಟಾಗಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಸರ್ಕಾರಿ ಅಂಕಿಅಂಶಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಇದು 2000-01ರಲ್ಲಿ 4.1 ಆಗಿದ್ದರೆ, 2004-05 ರಲ್ಲಿ 3.3 ಶೇಕಡಾಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಿತು. ಆದರೆ 2013-14ರಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ 4.4 ಕ್ಕೆ ಏರಿದರೆ²², 2019-20ರಲ್ಲಿ 3.3 ಶೇಕಡಾಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಿತು.²³ ವಿಶ್ವಸಂಸ್ಥೆಯ ಅಂಕಿಅಂಶಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಇದು 2005 ರಲ್ಲಿ 3.2 ಶೇಕಡಾ ಆಗಿದ್ದು, 2018ರಲ್ಲಿ 3.8 ಶೇಕಡಾಕ್ಕೆ ಏರಿತು.²⁴ ಆದರೆ ನೀತಿ ಆಯೋಗವು (ಪಂಚವಾರ್ಷಿಕ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಹೊತ್ತಿದ್ದ ಯೋಜನಾ ಆಯೋಗದ

ಬದಲಿಗೆ 2015ರಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂದ ಸಂಸ್ಥೆ) ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದ ಇತ್ತೀಚಿನ ಕಾರ್ಯತಂತ್ರ ದಾಖಲೆ ಸಂಗ್ರಹಣವು, 2022ರ ಒಳಗೆ ಈ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ಜಿ.ಡಿ.ಪಿ ಯ 6 ಶೇಕಡಾಕ್ಕೆ ಏರಿಸುವ ಅಗತ್ಯತೆಯನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿದೆ. ಶಿಕ್ಷಣದ ಮೇಲೆ ಜಿ.ಡಿ.ಪಿ ಯ 4ರಿಂದ 6ಶೇಕಡಾದಷ್ಟು ಅಥವಾ ಒಟ್ಟಾರೆ ಖರ್ಚಿನ 15-20 ಶೇಕಡಾದಷ್ಟು ಮೊತ್ತವನ್ನು ಖರ್ಚು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಬಹುಪಕ್ಷೀಯ 'ಎಜುಕೇಶನ್ 2030 ಪ್ರೇಮ್ ವರ್ಕ್ ಫಾರ್ ಆಕ್ಷನ್' ನ ಶಿಫಾರಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿದೆ ಹಾಗೂ ಹತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ (ಸಾರ್ವಜನಿಕ ವೆಚ್ಚದ ಹತ್ತು ಶೇಕಡಾದಿಂದ 20 ಶೇಕಡಾಕ್ಕೆ) ಶಿಕ್ಷಣದ ಮೇಲಿನ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ದುಪ್ಪಟ್ಟುಗೊಳಿಸುವ ಕನಸನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕರಡು ಎನ್.ಇ.ಪಿ (2019) ಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ.²⁷

ವಿಶ್ವಬ್ಯಾಂಕಿನ ಅಂಕಿಅಂಶಗಳ ಪ್ರಕಾರ,²⁸ ಪ್ರತಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯ ಮೇಲಿನ ಸರ್ಕಾರಿ ವೆಚ್ಚವು ಸಹ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಏರುಪೇರನ್ನು ಕಂಡಿದೆ. 2001ರಲ್ಲಿ 13.9 ಶೇಕಡಾದಷ್ಟು ಅಧಿಕ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ವೆಚ್ಚವು 2009ರಲ್ಲಿ 7.6 ಶೇಕಡಾಕ್ಕೆ ಇಳಿದರೆ 2013ರಲ್ಲಿ 9.8 ಶೇಕಡಾಕ್ಕೆ ಏರಿತು. ಎನ್.ಎಸ್.ಎಸ್.ಒ (ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಾದರಿ ಸಮೀಕ್ಷೆ ಕಚೇರಿ) ಸಮೀಕ್ಷೆ 2009-10ರ ಪ್ರಕಾರ, ಶಿಕ್ಷಣದ ಮೇಲಿನ ಖಾಸಗಿ ಕೌಟುಂಬಿಕ ವೆಚ್ಚವು 2000ರಿಂದ ಈಚೆಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಳ ಕಂಡಿದೆ. ಈ ಸಮೀಕ್ಷೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗ್ರಾಮೀಣ ಮತ್ತು ನಗರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ 378 ಶೇಕಡಾ ಮತ್ತು 345 ಶೇಕಡಾದಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಳ ಉಂಟಾಗಿದೆ.²⁹ ಎನ್.ಎಸ್.ಎಸ್.ಒ ಸಮೀಕ್ಷೆಯ ಪ್ರಕಾರ,³⁰ 2014ರಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಸರಾಸರಿ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಖರ್ಚು ರೂ. 6,788 (£75 ಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲು) ಆಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೆ 26 ಶೇಕಡಾದಷ್ಟು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರೌಢಶಾಲಾ ಹಂತದಲ್ಲಿ) ಖಾಸಗಿ ಟ್ಯೂಷನ್ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದು, ಈ ಸಂಖ್ಯೆಯು 37 ಶೇಕಡಾಕ್ಕೆ ಏರಿತು. 2016ರ ವರದಿಯ ಪ್ರಕಾರ, ಖಾಸಗಿ ಟ್ಯೂಷನ್ ವಲಯದ ವ್ಯವಹಾರವು 2013ರ ವೇಳೆ £19 ಬಿಲಿಯನ್ ಮೊತ್ತಕ್ಕೆ ತಲುಪಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೆ ವಿವಿಧ ಸಮಾಜೋ-ಆರ್ಥಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಅಂತಿಮ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಸಿದ್ಧತೆಗಾಗಿ ಇದನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು.³¹

6ನೇ ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ 14ನೇ ವಯಸ್ಸಿನ ಎಲ್ಲಾ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಣವು ಉಚಿತ ಮತ್ತು ಕಡ್ಡಾಯ ಎಂದು 2009ರ ಆರ್.ಟಿ.ಇ ಕಾಯಿದೆಯು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ, '3ರಿಂದ 18ನೇ ವಯಸ್ಸಿನ ಎಲ್ಲಾ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಹದಿಹರೆಯದವರಿಗೆ ಉಚಿತ ಮತ್ತು ಕಡ್ಡಾಯ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಸರ್ಕಾರವು ನೀಡಬೇಕು' ಎಂದು ಕರಡು ಎನ್.ಇ.ಪಿ ಯು (2019ರಲ್ಲಿ ಪರಿಶೀಲನೆಯಲ್ಲಿ) ಶಿಫಾರಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತದೆ³². ಈ ಮೂಲಕ ಎರಡೂ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಇದು ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿ ದಾಖಲಾತಿ ಮತ್ತು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಯವಾಗಬಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಶಾಲೆಯು 6ನೇ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಬೇಕು ಎಂದು ಆರ್.ಟಿ.ಇ ಶಿಫಾರಸ್ಸು ಮಾಡಿದ್ದರೂ, ಭಾರತದ 26 ರಾಜ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಕೇಂದ್ರಾಡಳಿತ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಪ್ರಸ್ತುತ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಐದನೇ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶಾಲೆಗೆ ಸೇರಲು ಅನುಮತಿ ನೀಡಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ, 2018ರಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮೀಣ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಐದು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿನ 34 ಶೇಕಡಾ ಮಕ್ಕಳು ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದರು.³³

ಸರ್ಕಾರಿ ಅಂಕಿಅಂಶಗಳ ಪ್ರಕಾರ, ಎಲ್ಲಾ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಣದ ಅವಕಾಶ ಒದಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡ 34 ಉಪಕ್ರಮಗಳಿಂದಾಗಿ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಶಾಲೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಳ ಉಂಟಾಗಿದೆ. 2000ನೇ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ 9,71,000 ದಷ್ಟು ಇದ್ದ ಶಾಲೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು 2015ರಲ್ಲಿ 15.2 ಲಕ್ಷಕ್ಕೆ ತಲುಪಿತ್ತು. ಇದೇ ವೇಳೆ ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಐದು ಪಟ್ಟು ಆಗಿದ್ದು, 2000ನೇ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ 10,000 ದಷ್ಟು ಇದ್ದ ಈ ಸಂಖ್ಯೆಯು 2015ರಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು 52,000ಕ್ಕೆ ತಲುಪಿದೆ. ದಾಖಲಾತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಳ ಉಂಟಾಗಿದೆ. 2000ನೇ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ 18.6 ಕೋಟಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದರೆ (ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮತ್ತು ಪ್ರೌಢ), 2015ರಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಖ್ಯೆಯು 26.1 ಕೋಟಿಗೆ (ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಹಂತದಲ್ಲಿ 19.7 ಕೋಟಿ, ಪ್ರೌಢ ಹಂತದಲ್ಲಿ 6.4 ಕೋಟಿ) ತಲುಪಿತು. ಇದೇ ವೇಳೆ ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿನ (ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳು, ಕಾಲೇಜುಗಳು, ಮತ್ತು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು) ದಾಖಲಾತಿಯು 2000ನೇ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ 86 ಲಕ್ಷ ಇದ್ದರೆ 2014ರಲ್ಲಿ ಇದು 3.36 ಕೋಟಿಗೆ ತಲುಪಿತ್ತು.

ಮುಖ್ಯವಾಗಿ, ಈ ಅಂಕಿಅಂಶಗಳ ಪೈಕಿ, ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಶಾಲಾ ದಾಖಲಾತಿಯಲ್ಲಿ 60 ಶೇಕಡಾದಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಳ ದಾಖಲಾಗಿದ್ದು, 2015-16ರಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಶಾಲಾ ದಾಖಲಾತಿಗಳ ಪೈಕಿ ಇದು 48 ಶೇಕಡಾಕ್ಕೆ ತಲುಪಿತ್ತು. ಇದೇ ವೇಳೆ ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ದಾಖಲಾತಿಯಲ್ಲಿ 484 ಶೇಕಡಾದಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಳ ಉಂಟಾಗಿದ್ದು, 2014ರಲ್ಲಿ ಇದು 46 ಶೇಕಡಾಕ್ಕೆ ತಲುಪಿತ್ತು (ಎಲ್ಲವೂ ಮಾನವ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಚಿವಾಲಯದ ಅಂಕಿಅಂಶಗಳಾಗಿವೆ). ವಿಶ್ವಸಂಸ್ಥೆಯ³⁵ 2016ರ ಅಂಕಿಅಂಶಗಳ ಪ್ರಕಾರ, ಪ್ರಾಥಮಿಕ (ಎರಡೂ ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ 100 ಶೇಕಡಾಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು), ಪ್ರೌಢ (ಬಾಲಕಿಯರಲ್ಲಿ 76 ಶೇಕಡಾ, ಬಾಲಕರಲ್ಲಿ 75 ಶೇಕಡಾ) ಮತ್ತು ತೃತೀಯ (ಬಾಲಕಿಯರಲ್ಲಿ 27 ಶೇಕಡಾ, ಬಾಲಕರಲ್ಲಿ 26.9 ಶೇಕಡಾ) ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಲಕರಿಗಿಂತಲೂ ಬಾಲಕಿಯರ ದಾಖಲಾತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚಳ ಕಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಈ ಅಭಿಯಾನದ ಫಲವಾಗಿ, ಇದೇ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ (150ಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು) ಮತ್ತು ಅತಿ ಸಣ್ಣ (30ಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು) ಸರ್ಕಾರಿ ಶಾಲೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಹೆಚ್ಚಿದೆ. ಇದು ಕಲಿಕಾ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳ ಅಸಮಾನತೆ, ಸಣ್ಣ ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಯ ತಜ್ಞತೆಯ ಶಿಕ್ಷಕರ ಕೊರತೆ, ಮತ್ತು ಬಹುದರ್ಜೆಯ ಬೋಧನಾ ಅಭ್ಯಾಸಗಳ ಅಗತ್ಯತೆಯ ಹೆಚ್ಚಳ ಸೇರಿದಂತೆ ಕೆಲವೊಂದು ಹೊಸ ಸವಾಲುಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ದೇಶದಾದ್ಯಂತ ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ವಿಲೀನಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ ಅಥವಾ ಮುಚ್ಚಲಾಗಿದೆ.³⁶ 2015ರ ವರದಿಯ ಪ್ರಕಾರ, ಕನಿಷ್ಠ 20 ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿನ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಗಳ ಪೈಕಿ 70 ಶೇಕಡಾಕ್ಕೂ ಮಿಕ್ಕಿದ ಶಾಲೆಗಳು ಸಣ್ಣ ಶಾಲೆಗಳಾಗಿವೆ. ಮುನ್ನೂರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಶಾಲೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದಾಗ ಇಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಕರ ನಡುವಿನ ಅನುಪಾತವು 8:1 ರಷ್ಟು ಕಡಿಮೆ ಇದ್ದು, ಈ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯ ವೆಚ್ಚದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚಳವನ್ನು ಅಂದಾಜಿಸಲಾಗಿದೆ.³⁷ ಕರಡು ಎನ್.ಇ.ಪಿ ಯು (ಮಾನವ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಚಿವಾಲಯ, 2019) ಸಹ ಅತ್ಯಂತ ಸಣ್ಣ ಶಾಲೆಗಳ ಹಣಕಾಸಿನ ಹೊರೆಯಲ್ಲಿನ ಹೆಚ್ಚಳವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ್ದು, ಸಮಾನಸಂಧರ ನೆರವು, ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳ ಹಂಚಿಕೆ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿನ ಸುಧಾರಣೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಭಾವ್ಯ ಭಾಗಶಃ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ 'ಶಾಲಾ ಸಂಕೀರ್ಣ'ಗಳನ್ನು ಶಿಫಾರಸ್ಸು ಮಾಡಿದೆ.³⁸

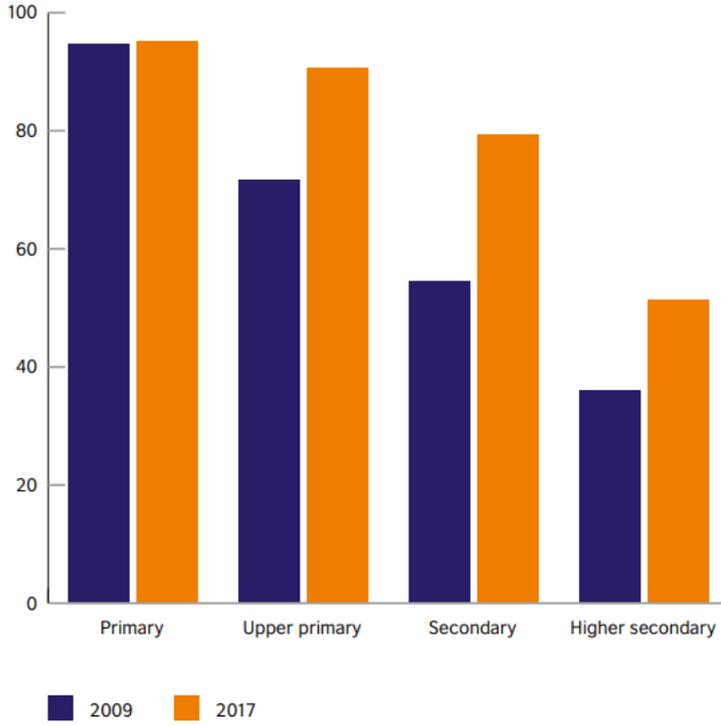
²¹ 'ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಒದಗಿಸಲಾದ ವೆಚ್ಚದ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯ' ಹೋಲಿಕೆ. ನೋಡಿ https://mhrd.gov.in/statistics-new
²² https://mhrd.gov.in
²³ https://www.indiabudget.gov.in
²⁴ http://data.un.org/en/iso/in.html
²⁵ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಇನ್ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಫಾರ್ ಟ್ರಾನ್ಸ್ ಫಾರ್ಮಿಂಗ್ ಇಂಡಿಯಾ: https://niti.gov.in/writereaddata/files/Strategy_for_New_India.pdf
²⁶ ಯುನೆಸ್ಕೋ (2015).
²⁷ ಮಾನವ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಚಿವಾಲಯ (2019: 402–403).
²⁸ https://data.worldbank.org
²⁹ ಪಾರುಕ್ ಮತ್ತು ಫೋರ್ಷ್ (2014).
³⁰ http://mospi.nic.in/sites/default/files/publication_reports/nss_rep_575.pdf
³¹ ಆರ್.ಎಂ.ಎಸ್.ಎ ತಾಂತ್ರಿಕ ಸಹಕಾರ ಸಂಸ್ಥೆ (2016a).

³² ಮಾನವ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಚಿವಾಲಯ (2019: 193).

³³ ಭಟ್ನಾಚಾರ್ಜಿ ಮತ್ತು ರಾಮಾನುಜನ್ (2019).

³⁴ <https://mhrd.gov.in/statistics-new>

ಚಿತ್ರ 5: ಒಟ್ಟು ದಾಖಲಾತಿ ಅನುಪಾತದಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆ 2009-17

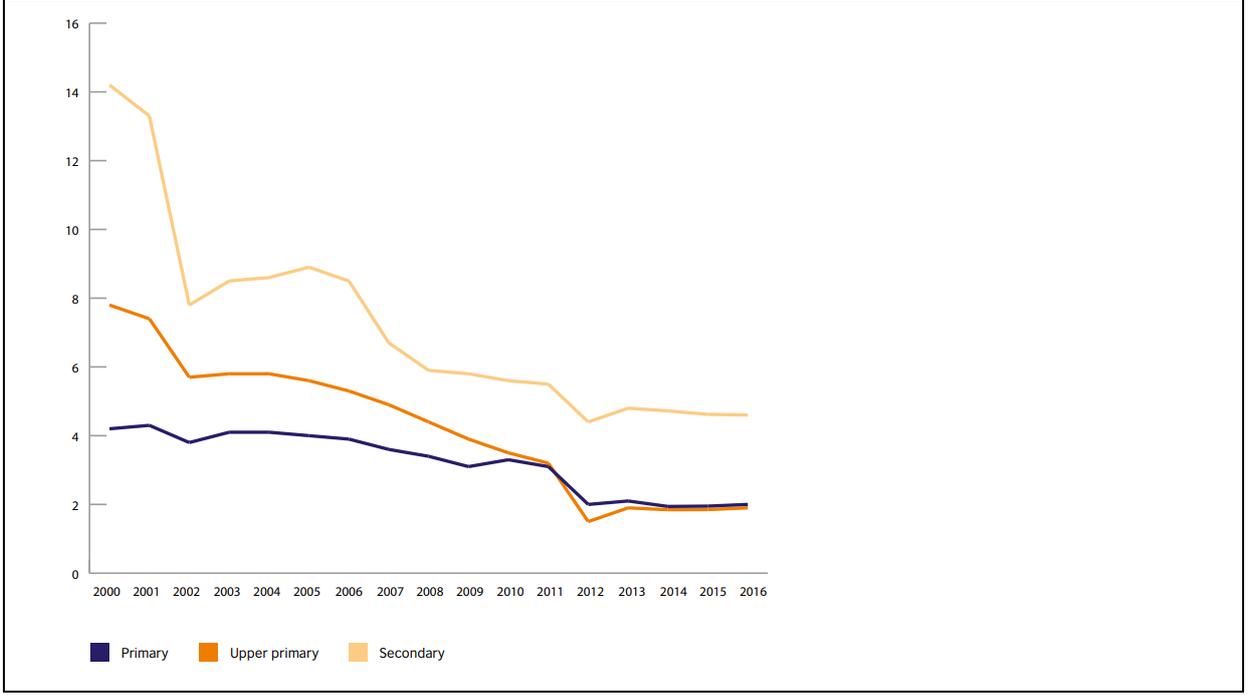
³⁵ <http://data.un.org/en/iso/in.html>

³⁶ <https://www.livemint.com/Education/K3Fgbf1GDrptRvqo0OKFTM/Govt-looks-at-locationspecific-mergers-of-260000-schools-t.html>

³⁷ ಆರ್.ಎಂ.ಎಸ್.ಎ ತಾಂತ್ರಿಕ ಸಹಕಾರ ಸಂಸ್ಥೆ (2015a).

³⁸ ಮಾನವ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಚಿವಾಲಯ (2019: 157-175)

ಚಿತ್ರ 6: ಪುರುಷ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ದಾಖಲಾತಿಯ ಅಂತರ (ಮಿಲಿಯಗಳಲ್ಲಿ)

ವಿವಿಧ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣ

ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲಾ ವಾರಗಳು ಮತ್ತು ವರ್ಷಗಳು

ಹೆಚ್ಚಿನ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ಕಾರಿ ಶಾಲಾ ವಾರವು ಸೋಮವಾರದಿಂದ ಶನಿವಾರದ ವರೆಗೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಶನಿವಾರದಂದು ಅರ್ಧ ದಿನ ಅಥವಾ ಇಡೀ ದಿನದ ಶಾಲೆ ಇರುತ್ತದೆ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿ ಪರ್ಯಾಯ ಶನಿವಾರದಂದು ಶಾಲಾ ಕಲಿಕೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಂದು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಗರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ) ಮಿತಿ ಮೀರಿದ ದಾಖಲಾತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಕೆಲವು ಶಾಲೆಗಳು ಎರಡು ಪಾಳೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಒಂದು ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ತರಗತಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ನಂತರ ತರಗತಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಶಾಲಾ ವರ್ಷವು, ಜೂನ್ ಅಥವಾ ಜುಲೈ ತಿಂಗಳಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು ಏಪ್ರಿಲ್ ತಿಂಗಳು ಅಥವಾ ಮೇ ತಿಂಗಳ ಆರಂಭದ ತನಕ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸುಮಾರು 200ರಷ್ಟು ಕಲಿಕಾ ದಿನಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚು ತಾಪಮಾನವನ್ನು ದಾಖಲಿಸುವ ಮೇ ತಿಂಗಳು ಅತ್ಯಂತ ದೀರ್ಘ ಕಾಲದ ಶಾಲಾ ರಜೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಕ್ಟೋಬರ್ ಮತ್ತು ನವಂಬರ್ ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ರಜೆಗಳು ಇರುತ್ತವೆ (ಉದಾ: ದೀಪಾವಳಿ). ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆಯು ಫೆಬ್ರುವರಿ ತಿಂಗಳ ಸುಮಾರಿಗೆ ಪ್ರಾರಂಭಗೊಂಡು ಪರೀಕ್ಷೆಗಳು ಮಾರ್ಚ್ ಅಥವಾ ಏಪ್ರಿಲ್ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ ಇರುವ (10 ಮತ್ತು 12) ತರಗತಿಗಳಿಗೆ ಇಡೀ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಕೆಳಗೆ (ಕಿರಿಯ) ಪ್ರೌಢಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಪದವಿಪೂರ್ವ ಶಿಕ್ಷಣ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ನೋಡಿ).

ದರ್ಜೆಗಳು ಮತ್ತು ಭದ್ರ

ಎನ್.ಇ.ಪಿ ಯ ಕರಡು ಪ್ರತಿಯು (ಮಾನವ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಚಿವಾಲಯ, 2019) ಶಾಲಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ವಿವಿಧ ದರ್ಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತರ ಬದಲಾವಣೆಗಳಾಗಬೇಕೆಂದು ಸಲಹೆ ನೀಡಿದೆ.³⁹ ಕೋಷ್ಟಕ 1 ರಲ್ಲಿ 2019ರ ಮೊದಲ ಎರಡೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು (ಪೂರ್ವ ಪ್ರಾಥಮಿಕ, ಪ್ರಾಥಮಿಕ, ಹಿರಿಯ ಪ್ರಾಥಮಿಕ, ಪ್ರೌಢ ಮತ್ತು ಪದವಿಪೂರ್ವ ಸೇರಿದಂತೆ), ಆರಂಭಿಕ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ, (ಬುನಾದಿ

ಹಂತ), ತದನಂತರ ಪೂರ್ವಭಾವಿ ಹಂತ (ಈ ಹಿಂದೆ ಹಿರಿಯ ಪ್ರಾಥಮಿಕ) ಮತ್ತು 12ನೇ ದರ್ಜೆಯವರೆಗೆ ಮುಂದುವರಿಯುವ ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ಮತ್ತು ಹಿರಿಯ ಹಂತದವರೆಗೆ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಳ್ಳುವ ಆರಂಭಿಕ ಬಾಲ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣದ (ಇ.ಸಿ.ಇ) ಮೇಲೆ ವಿಶೇಷ ಗಮನ ನೀಡುವ ಪ್ರಸ್ತಾವಿತ ಪರಿಷ್ಕೃತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಒದಗಿಸಲಾದ ವಯಸ್ಸುಗಳು ಸೂಚಕವಾಗಿವೆ - ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ಥಳೀಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಗಣನೀಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಯವಿದೆ. 'ದರ್ಜೆ', 'ತರಗತಿ' ಮತ್ತು 'ವರ್ಗ' ಇವೆಲ್ಲವುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದರ್ಜೆಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಕೋಷ್ಟಕ 1: ಭಾರತದಲ್ಲಿ 2019ರ ಮೊದಲ ಮತ್ತು 2019ರ ನಂತರದ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆ			
ವಯಸ್ಸು (ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ)	ಪ್ರಸ್ತುತ (2019)	ದರ್ಜೆ	ಪರಿಷ್ಕೃತ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾವಿತ* ಅಂಶಗಳು
17-18	ಪದವಿಪೂರ್ವ	12	ಹಿರಿಯ ಹಂತ
16-17		11	
15-16		10	
14-15	ಪ್ರೌಢ	9	ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ಹಂತ
13-14		8	
12-13	ಹಿರಿಯ ಪ್ರಾಥಮಿಕ	7	ಪೂರ್ವಭಾವಿ ಹಂತ
11-12		6	
10-11		5	
9-10		4	
8-9		3	
7-8	ಪೂರ್ವ ಪ್ರಾಥಮಿಕ	2	ಬುನಾದಿ ಹಂತ
6-7		1	
5-6			
4-5			
3-4			

*ಎನ್.ಇ.ಪಿ ಕರಡನ್ನು ಆಧರಿಸಿ

³⁹ ಮಾನವ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಚಿವಾಲಯ (2019: 75).

ಆರ್.ಟಿ.ಇ ಕಾಯ್ದೆಯ (ಕಾನೂನು ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯ ಸಚಿವಾಲಯ, 2009) ಮೊದಲು, ವಾರ್ಷಿಕ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ದರ್ಜೆಯ ಮಾನದಂಡವನ್ನು ಈಡೇರಿಸದ ಅನೇಕ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ವರ್ಷದ ಕಾಲ ಅದೇ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ (ಗ್ರೇಡ್ ರಿಟೆನ್ಷನ್) ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆರ್.ಟಿ.ಇ ಯ ಅಂಗವಾಗಿ, ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ 'ನೊ ಡಿಟೆನ್ಷನ್ ಪಾಲಿಸಿ'ಯು (ಎನ್.ಡಿ.ಪಿ; ಆರ್.ಟಿ.ಇ ಯ ಸೆಕ್ಷನ್ 16) ಈ

ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಕಾನೂನುಬಾಹಿರಗೊಳಿಸಿತು. ಹೀಗಾಗಿ 2009ರ ಮೊದಲಿನ ದಿನಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಪ್ರತಿ ದರ್ಜೆಯ ವಯಸ್ಸುಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಏಕರೂಪತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದವು. 2018ರಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಅಧ್ಯಯನದ ಪ್ರಕಾರ⁴⁰, ಎನ್.ಡಿ.ಪಿ ಯು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಓದುವಿಕೆ ಮತ್ತು ಗಣಿತದ ಕಲಿಕಾ ಫಲಿತಾಂಶಗಳ ಮೇಲೆ ಧನಾತ್ಮಕ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು. ಸುಧಾರಿತ ಉತ್ತೇಜನ ಮತ್ತು “ಭೀತಿರಹಿತ ಕಲಿಕಾ ಪರಿಸರದ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕಾರಣ ಈ ಫಲಿತಾಂಶ ದೊರೆತಿದೆ ಎಂದು ಲೇಖಕರು ವಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. 2016 ರಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಇನ್ನೊಂದು ಅಧ್ಯಯನದ ಪ್ರಕಾರ, ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಎನ್.ಡಿ.ಪಿ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಲಿಸಲಾದ ಮಕ್ಕಳು 7ನೇ ತರಗತಿಯನ್ನು ತಲುಪುವ ವೇಳೆಗೆ ಡಿಟೆನ್ಯನ್ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಅದೇ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಭಾಗಶಃ ಕಲಿತ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.⁴¹ ಇದರ ಹೊರತಾಗಿಯೂ, ಇದು ಆರ್.ಟಿ.ಇ ಯ ಅತ್ಯಂತ ವಿವಾದಾತ್ಮಕ ಅಂಶವಾಗಿ ಉಳಿದಿದ್ದು 2019ರಲ್ಲಿ ಸಂಸತ್ತು ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮುಖ ದರ್ಜೆಗಳ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ (5 ಮತ್ತು 8) ಮಕ್ಕಳ ಡಿಟೆನ್ಯನ್ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ನವೀಕರಿಸುವ ತಿದ್ದುಪಡಿಯನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾವಿಸಿದೆ.⁴² ತನ್ನ ‘ಟೀಚಿಂಗ್ ಎಟ್ ರೈಟ್ ಲೆವೆಲ್ ಪ್ರೋಗ್ರಾಂ’ (ಜಿ.-ಪಿ.ಎ.ಎಲ್ ಸಂಯೋಗದೊಂದಿಗೆ) ಮೂಲಕ ಈ ನೀತಿಗೆ ಪ್ರಥಮ (ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಎನ್.ಜಿ.ಓ) ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸಿದೆ. ಮಕ್ಕಳು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿ ಕಲಿಕೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವುದನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ಯಾವುದೇ ದರ್ಜೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅಗತ್ಯ ಬುನಾದಿ ಕೌಶಲ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವುದನ್ನು ಖಚಿತಪಡಿಸುವುದು ಇದರ ಗುರಿಯಾಗಿದೆ.⁴³

ಒಂದೇ ಶಾಲೆಯೊಳಗೆ ಯಾವ ದರ್ಜೆಯ ಮಟ್ಟಗಳು ‘ಸಹ ಸಂಭವಿಸುತ್ತವೆ’ (ಒಟ್ಟಿಗೇ ಬರುತ್ತವೆ) ಎನ್ನುವ ಕುರಿತು ಸಾಕಷ್ಟು ಭಿನ್ನತೆ ಇದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಕೆಲವೊಂದು ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ (ಉದಾ: ತೆಲಂಗಾಣ ಮತ್ತು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ) ಒಂದೇ ‘ಪ್ರೌಢಶಾಲೆ’ಯಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮತ್ತು ಕಿರಿಯ ಪ್ರೌಢಶಾಲಾ ಮಟ್ಟಗಳು ಇರುವುದು ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಕರು 6-10 ದರ್ಜೆಯ ತನಕ ಕಲಿಸುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. 1ರಿಂದ 12ನೇ ದರ್ಜೆಯ (grades) ಶಾಲೆಗಳು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೂ, ‘ಸೀನಿಯರ್ ಸೆಕೆಂಡರಿ’ ಅಥವಾ ‘ಹೈಯರ್ ಸೆಕೆಂಡರಿ’ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಗೊಂದಲವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಬೋಧನಾ ಮಾಧ್ಯಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ, ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಭಾಷಾ ಬಳಕೆಯ ಅಭ್ಯಾಸಗಳು ಸಂಕೀರ್ಣ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಾಥಮಿಕದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮುಂದಿನ ಯಾವುದೇ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಶಾಲೆಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ‘ವಿಭಾಗ’ಗಳನ್ನು ‘ಆಂಗ್ಲ ಮಾಧ್ಯಮ’ ಎಂದೋ ಅಥವಾ ‘ಎಲ್1 ಮಾಧ್ಯಮ’ (ಉದಾ: ಹಿಂದಿ ಅಥವಾ ತಮಿಳು) ಎಂದೋ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. (ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಿಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿ: ಭಾರತದ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಭಾಷೆಗಳು, ಕೆಳಗೆ)

ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದರ್ಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಠ್ಯಕ್ರಮ, ವಿಷಯಗಳು ಮತ್ತು ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ

ಶಾಲಾ ವಲಯದಲ್ಲಿ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವಿನ್ಯಾಸವನ್ನು ಎನ್.ಸಿ.ಎಫ್⁴⁴ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ತೀರಾ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಇದು 2005ರಲ್ಲಿ ನವೀಕರಣಗೊಂಡಿದ್ದು, 2019-20ರಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ನವೀಕರಣಗೊಳ್ಳುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ. ಈ ಚೌಕಟ್ಟು ಐದು ವಿಸ್ತೃತ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಮುಂದಿಡುತ್ತದೆ:

1. ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಶಾಲೆಯ ಹೊರಗಿನ ಬದುಕಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕಿಸುವುದು
2. ಕಲಿಕೆಯು ಉರು ಹೊಡೆದು ಕಲಿಸುವ ವಿಧಾನದಿಂದ ಹೊರ ಬರುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು.
3. ಪಠ್ಯಕ್ರಮವು ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು ಮೀರಿ ಕ್ರಮಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಅದನ್ನು ಸಮೃದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು
4. ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ನಮ್ಯಗೊಳಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ತರಗತಿ ಕೋಣೆಯ ಬದುಕಿನೊಂದಿಗೆ ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸುವುದು, ಮತ್ತು

5. ರಾಷ್ಟ್ರದ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ಕಾಳಜಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಒಂದು ಪ್ರಧಾನ ಅಸ್ಥಿತೆಯನ್ನು ಪೋಷಿಸುವುದು (ಪು. viii)

ಎನ್.ಸಿ.ಇ.ಆರ್.ಟಿ ಯು ಪಠ್ಯಕ್ರಮದ ವಿಷಯಗಳ ಕುರಿತು ಶಿಫಾರಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ರಾಜ್ಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಬಳಸಬಹುದಾದ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಶಾಲೆಯ ಪಠ್ಯಕ್ರಮದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯು ಈ ಸಂಬಂಧ ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಶಿಕ್ಷಣ ಮಂಡಳಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ತಾತ್ವಿಕವಾಗಿ ಇದು ಎನ್.ಸಿ.ಎಫ್ (2005) ಜೊತೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗಬೇಕು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಸಿ.ಬಿ.ಎಸ್.ಇ (ಕೇಂದ್ರೀಯ ಪ್ರೌಢ ಶಿಕ್ಷಣ ಮಂಡಳಿ - ಕೆಳಗೆ ಭಾರತದ ಶಿಕ್ಷಣ ಮಂಡಳಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ) ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಶಾಲೆಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎನ್.ಸಿ.ಇ.ಆರ್.ಟಿ ತಯಾರಿಸಿದ (ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತದೆ ಅಥವಾ ಶಾಲಾ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಇತರ ಖಾಸಗಿ ಪ್ರಕಾಶಕರಿಂದ ಪಡೆಯುತ್ತವೆ, ಅಂತರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಗಳು ಸೇರಿದಂತೆ) ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದರೆ, ರಾಜ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಮಂಡಳಿಗಳ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಶಾಲೆಗಳು (ಹೆಚ್ಚಿನವು ಸರ್ಕಾರಿ ವಲಯದ ಶಾಲೆಗಳು) ಕನಿಷ್ಠ ಹಿರಿಯ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮಟ್ಟದ ತನಕ ರಾಜ್ಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ರಾಜ್ಯ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಸಂಶೋಧನೆ ಮತ್ತು ತರಬೇತಿ ಮಂಡಳಿಗಳು - ಎಸ್.ಸಿ.ಇ.ಆರ್.ಟಿ ಗಳು) ತಯಾರಿಸಿದ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಬಳಸುತ್ತವೆ.

ದರ್ಜೆ 10 ಮತ್ತು ದರ್ಜೆ 12 ((ಕಿರಿಯ) ಪ್ರೌಢಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಪದವಿಪೂರ್ವ ಶಿಕ್ಷಣ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ನೋಡಿ) ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಾಧನಾ ಸಮೀಕ್ಷೆಯ (ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಶೋಧನೆ ಮತ್ತು ತರಬೇತಿ ಮಂಡಳಿ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ನೋಡಿ) 'ಮಂಡಳಿ ಪರೀಕ್ಷೆ'ಗಳನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ, ಸರ್ಕಾರಿ ವಲಯದ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಶಿಕ್ಷಕರೇ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ವಿತರಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಮಂಡಳಿ ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಖಾಸಗಿ ಕ್ಷೇತ್ರ) ಅನುಸರಿಸುವ ಶಾಲೆಗಳಿಗೆ, ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನಗಳು ಇರಬಹುದು (ಕೆಳಗೆ ನೀಡಲಾದ ಭಾರತದ ಶಿಕ್ಷಣ ಮಂಡಳಿಗಳು ಮತ್ತು ಅನುಬಂಧ 1 ನ್ನು ನೋಡಿ).

⁴⁰ ಅಹಸಾನ್ ಮತ್ತಿತರರು (2018).
⁴¹ ಸರಫ್ ಮತ್ತು ದೇಶ್ ಮುಖ್ (2018).
⁴² https://idronline.org/no-detention-why-did-a-popular-policy-get-scrapped/?gclid=CjwKCAjw8qjnBRA-EiwAaNvhWP17lv86vbVAqcwtPthCDxLRoQ2uKSy6jzFD3RTYmzoSoAuAzvZl2RoCJeoQAvD_BwE
⁴³ https://www.teachingattherightlevel.org/
⁴⁴ ಎನ್.ಸಿ.ಇ.ಆರ್.ಟಿ (2005).

ಶಿಕ್ಷಣ ಹಕ್ಕು ಕಾಯಿದೆ (2009)ರ ಉರ್ಜಿತಗೊಳಿಸುವಿಕೆಯ ನಂತರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಪ್ರಮುಖ ಉಪಕ್ರಮವೆಂದರೆ ನಿರಂತರ ಮತ್ತು ಸಮಗ್ರ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ (ಸಿ.ಸಿ.ಇ) ಆಗಿದೆ. ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ 1-9 ದರ್ಜೆಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಮತ್ತು ಶೈಕ್ಷಣಿಕವಲ್ಲದ (ಪಠ್ಯೇತರ) ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಅಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಕರು ಬಳಸಬೇಕಾದ ರಚನಾತ್ಮಕ ಮತ್ತು ಸಂಕಲನಾತ್ಮಕ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಇದನ್ನು ರಾಜ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಮಂಡಳಿಗಳ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಹಾಗೂ ಸಿ.ಬಿ.ಎಸ್.ಇ ಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಶಾಲೆಗಳೆರಡೂ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡವು. ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಜಾರಿಗೊಳಿಸುವಿಕೆಯ ಕುರಿತು ಮಿಶ್ರ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ದೊರೆತಿದೆ. ಕಲಿಕೆಯ ಕುರಿತು ಸಕಾಲಿಕ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ನೀಡುವ ಉದ್ದೇಶ, ಮೌಲ್ಯಮಾಪನಕ್ಕಾಗಿ ವರ್ಷದ ಕೊನೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಒತ್ತು ನೀಡುವುದನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾರಣಗಳಿಗಾಗಿ ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು

ಧನಾತ್ಮಕ ಹೆಜ್ಜೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದ್ದರೂ, ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಭ್ಯಾಸಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಿ.ಸಿ.ಇ ಯನ್ನು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಸಂಯೋಜಿಸುವುದು ಹಾಗೂ ಫಲಿತಾಂಶಗಳನ್ನು ರಚನಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಬಳಸುವುದು ಹೇಗೆ ಎನ್ನುವ ಕುರಿತು ಶಿಕ್ಷಕರಲ್ಲಿ ಗೊಂದಲಗಳಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಹರಿಯಾಣಾದಲ್ಲಿ 2013ರಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ಅಧ್ಯಯನದ ಪ್ರಕಾರ, ಸಿ.ಸಿ.ಇ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಶಾಲೆಗಳ ಕಲಿಕಾ ಫಲಿತಾಂಶವನ್ನು ಸಿ.ಸಿ.ಇ ಅಳವಡಿಸದ ಶಾಲೆಗಳ ಫಲಿತಾಂಶಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದಾಗ ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ಯಾವುದೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ. ⁴⁵

ಆರಂಭಿಕ ಬಾಲ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣ

ಸರ್ಕಾರಿ ಮತ್ತು ಖಾಸಗಿ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಕಿರಿಯ ಮತ್ತು ಹಿರಿಯ ಕಿಂಡರ್ ಗಾರ್ಟನ್, ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವೆನಿಸಿರುವ ಹಾಗೂ ಮಹಿಳಾ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಚಿವಾಲಯದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅಂಗನವಾಡಿ (ಅಂದರೆ 'ಅಂಗಳದಲ್ಲೇ ಆಶ್ರಯ') ಆರೈಕೆ ಕೇಂದ್ರಗಳು ಸೇರಿದಂತೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ ಇ.ಸಿ.ಇ ಮತ್ತು ಹಗಲ ಆರೈಕೆ ಸೇವೆಗಳು ಲಭ್ಯ. ಎ.ಎಸ್.ಇ.ಆರ್ (ಆನುವಲ್ ಸ್ಟೇಟ್ ಆಫ್ ಎಜುಕೇಶನ್ ರಿಪೋರ್ಟ್) ಅಂಕಿಅಂಶಗಳು (ಗ್ರಾಮೀಣ ಮಾತ್ರ) ಸೂಚಿಸುವಂತೆ, 2018ರಲ್ಲಿ ಮೂರು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿನ 67 ಶೇಕಡಾ, ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿನ 74 ಶೇಕಡಾ, ಐದು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿನ 58 ಶೇಕಡಾ, ಮತ್ತು ಆರು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿನ 26 ಶೇಕಡಾ ಮಕ್ಕಳು 'ಪ್ರಿ-ಸ್ಕೂಲ್'ಗೆ ಹಾಜರಾಗುತ್ತಿದ್ದರು.⁴⁶ ನಗರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಜರಾತಿಯು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಇರುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ.

2017 ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡ ಬೃಹತ್ ಪ್ರಮಾಣದ, ಅನುಲಂಬ ಅಧ್ಯಯನದ ಪ್ರಕಾರ, ಒಳಗೊಂಡ ಮೂರು ರಾಜ್ಯಗಳ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಿ-ಸ್ಕೂಲ್ ಸೌಲಭ್ಯಗಳಿದ್ದವು ಹಾಗೂ ಖಾಸಗಿ ಸೌಲಭ್ಯವು ಕ್ಷಿಪ್ರ ವಿಸ್ತರಣೆಯನ್ನು ದಾಖಲಿಸಿತ್ತು. ಶಾಲಾ ಸಿದ್ಧತೆಯ ಮಟ್ಟವು 'ನಿರೀಕ್ಷೆಗಿಂತ ಸಾಕಷ್ಟು ಕೆಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿತ್ತು' (ಪು. 95) ಹಾಗೂ ಇ.ಸಿ.ಇ ಮೂಲಕ ಮಕ್ಕಳು ಆರಿಸಿಕೊಂಡ ಪಥದಲ್ಲಿ ಗಣನೀಯ ಪ್ರಮಾಣದ ವ್ಯತ್ಯಯವಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಸಹ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂತು. ಖಾಸಗಿ ಮತ್ತು ಸರ್ಕಾರಿ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಅಂಗನವಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಶಾಲಾಪೂರ್ವ ಶಿಕ್ಷಣದ ಗುಣಮಟ್ಟವು ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಹಿತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸೂಕ್ತವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಡುಗಳು, ಪ್ರಾಸಗಳು ಮತ್ತು ಆಟಗಳ ಸೀಮಿತ ಬಳಕೆಯೊಂದಿಗೆ, ಉರು ಹೊಡೆದು ಕಲಿಯುವ ವಿಧಾನದ ಮೂಲಕ ಸಾಕಷ್ಟು ಬೇಗನೆ ಔಪಚಾರಿಕ ಸಾಕ್ಷರತೆ ಮತ್ತು ಸಂಖ್ಯಾಜ್ಞಾನವನ್ನು (ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಪೋಷಕರ ಒತ್ತಡದ ಕಾರಣ) ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕಲಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಂಗನವಾಡಿಯ ಕಾರ್ಯಕರ್ತೆಯರನ್ನು 'ಅರೆ ತರಬೇತಾದ' ಕಾರ್ಯಕರ್ತೆಯರೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೆ ಖಾಸಗಿ ಪ್ರಿ-ಸ್ಕೂಲ್ ಗಳಲ್ಲಿ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ದೈಹಿಕ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀಡಲು ಮುಂದಾಗುವ 'ಸ್ಥಳೀಯ, ತರಬೇತಾಗದ ಯುವಜನರು' ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿದ್ದರು. ಅಂತಹ ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಆಟದ ಅವಕಾಶಗಳು ಇ.ಸಿ.ಇ ಯಿಂದ 'ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕಾಣೆಯಾಗಿದ್ದವು. ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ 2009ರಲ್ಲಿ ವರದಿಯಾದ ಅಧ್ಯಯನದ ಪ್ರಕಾರ, ಸುಮಾರು ಅರ್ಧದಷ್ಟು ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಹಿತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸೂಕ್ತವೆನಿಸಿದ ಅಭ್ಯಾಸಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು. ⁴⁸

ಮೇಲೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದಂತೆ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿಗೆ (ಮಾನವ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಸಚಿವಾಲಯ, 2019) ಪ್ರಸ್ತಾವಿಸಲಾಗಿರುವ ಪರಿಷ್ಕರಣೆಯು, ಆರಂಭಿಕ ಬಾಲ್ಯದ ಆರೈಕೆ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಶಿಕ್ಷಣ ಹಕ್ಕು ಕಾಯಿದೆಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ತರುವುದನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ, ಮೇಲೆ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿರುವ, ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಹಿತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸೂಕ್ತವಲ್ಲದ ಕೆಲವೊಂದು ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಗಮನ ಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಯಂತ್ರಕ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು ರೂಪಿಸುವುದನ್ನು ಸಹ ಈ ನೀತಿಯು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ

ಭಾರತದ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವು, 6ರಿಂದ 10ನೇ ವಯಸ್ಸಿನ ತನಕ (ಆದರೂ ಮೇಲೆ 2009ರ ಎನ್.ಇ.ಪಿ ಪ್ರಸ್ತಾವಿಸಿದ, ಹಾಗೂ ಕೋಷ್ಟಕ 1ರಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾದ ಪರಿಷ್ಕೃತ ಬುನಾದಿ ಹಂತವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ) ಐದು

ದರ್ಜೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಆದರೂ, ಸ್ಥಳೀಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಎ.ಎಸ್.ಇ.ಆರ್⁴⁹ ವರದಿಯ ಪ್ರಕಾರ, ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವ 10 ಶೇಕಡಾದಷ್ಟು ಮಕ್ಕಳು ನಾಲ್ಕು, 34 ಶೇಕಡಾದಷ್ಟು ಮಕ್ಕಳು ಐದು, ಹಾಗೂ ಪ್ರಿಮ್‌ಸೂಲ್ ನಲ್ಲಿರುವ 10 ಶೇಕಡಾದಷ್ಟು ಮಕ್ಕಳು ಏಳರ ಹರೆಯದವರಾಗಿದ್ದರು. 'ಮೊದಲ' ಭಾಷೆಯ ಜೊತೆಗೆ (ಕೆಳಗೆ, ಭಾರತದ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಭಾಷೆಗಳು ಚರ್ಚೆಯನ್ನು ನೋಡಿ) ಇಂಗ್ಲಿಷ್, ಗಣಿತ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂಯೋಜಿತ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ವಿಜ್ಞಾನ ಪಾಠವನ್ನು (ಉದಾ: 'ಪರಿಸರ ವಿಜ್ಞಾನ' ಅಥವಾ 'ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಜ್ಞಾನ') ಒಳಗೊಳ್ಳಲಾಗಿತ್ತು. ಇದರೊಂದಿಗೆ, ಹೆಚ್ಚಿನ ವೇಳಾಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ದೈಹಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವು ಸಹ ಇತ್ತು. ಆದರೆ ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶದ 20 ಶೇಕಡಾಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಡಿಮೆ ಶಾಲೆಗಳು ದೈಹಿಕ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಮೀಸಲಾದ ಶಿಕ್ಷಕರನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದು ಅಪರೂಪವಾಗಿಯೇ ಉಳಿದಿದೆ.⁵⁰ ಕೆಲವು ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ (ಉದಾ: ಪಶ್ಚಿಮ ಬಂಗಾಳ) ಕಲೆಯನ್ನು ಸಹ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಪಠ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತವಾಗಿ ಒಳಗೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಎನ್.ಇ.ಪಿ ಯು⁵¹ ಕರಡಿನಲ್ಲಿ ಕಲೆ, ಸಂಗೀತ ಮತ್ತು ದೈಹಿಕ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಒತ್ತು ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಳ್ಳುವ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. 2000ನೇ ಇಸವಿಯಿಂದ ಮಕ್ಕಳು ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಕೈಬಿಡದೇ ಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆಯಾಗಿದ್ದು, ಸರ್ಕಾರಿ ಅಂಕಿಅಂಶಗಳ ಪ್ರಕಾರ 90 ಶೇಕಡಾದಷ್ಟು ಮಕ್ಕಳು 2015/16ರಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಗೆ ಕಾಲಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಎನ್.ಎಸ್.ಎಸ್.ಒ (2014) ಪ್ರಕಾರ, 37 ಶೇಕಡಾದಷ್ಟು ಹುಡುಗರು ಮತ್ತು 39 ಶೇಕಡಾದಷ್ಟು ಹುಡುಗಿಯರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಶಾಲೆ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.⁵²

⁴⁵ https://www.povertyactionlab.org/evaluation/improving-learning-outcomes-through-government-school-system-india
⁴⁶ ಭಟ್ನಾಚಾರ್ ಮತ್ತು ರಾಮಾನುಜನ್ (2019).
⁴⁷ ಕೌಲ್ ಮತ್ತಿತರರು (2017).
⁴⁸ ಹೆಗ್ಡೆ ಮತ್ತು ಕಾಸಿಡಿ (2009).
⁴⁹ ಎ.ಎಸ್.ಇ.ಆರ್ (2019).
⁵⁰ ಭಟ್ನಾಚಾರ್ಯ (2019).
⁵¹ ಮಾನವ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಚಿವಾಲಯ (2019: 90-92).
⁵² http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=159811

ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಉರು ಹೊಡೆದು ಕಲಿಯುವುದರ ಅತಿಯಾದ ಬಳಕೆಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ, ಕಲಿಕೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಸಂವಾದಾತ್ಮಕ, ಸಾಂಘಿಕ ಮತ್ತು ಭಿನ್ನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅಂಶವಾಗಿ ರೂಪಿಸಲು ಚಟುವಟಿಕೆ ಆಧಾರಿತ ಕಲಿಕೆ (ಎ.ಬಿ.ಎಲ್) ಎಂಬ ಮಗು ಕೇಂದ್ರಿತ ಶಿಕ್ಷಣದ ಮೇಲಿನ ಮಾರ್ಪಾಡುಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ತರಲು ಅನೇಕ ರಾಜ್ಯಗಳು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿವೆ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಎ.ಬಿ.ಎಲ್ ಉಪಕ್ರಮಗಳ ಕುರಿತು 2015ರಲ್ಲಿ ಯುನಿಸೆಫ್ ನಡೆಸಿದ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನವು ಮಿಶ್ರ ಫಲಿತಾಂಶಗಳನ್ನು ವರದಿ ಮಾಡಿದೆ. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಶೇಕಡಾ ತರಗತಿಗಳು 'ಮಕ್ಕಳ ಸ್ನೇಹಿ'ಯಾಗಿವೆ ಎಂದು ಕಂಡು ಬಂದರೆ, ಕೇವಲ 11 ಶೇಕಡಾ ತರಗತಿಗಳು 'ಎ.ಬಿ.ಎಲ್ ಅನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷೆಯಂತೆಯೇ ಜಾರಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿವೆ' ಎಂದು ಇದು ಹೇಳಿದೆ.⁵³ ಏಳರಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಒಂದು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ (ಗುಜರಾತ್) ಅಂಕಿಅಂಶದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಲಿಕೆಯ ಫಲಿತಗಳ ಮೇಲೆ ಆದ ಗಣನೀಯ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಹಂತದಲ್ಲಿ⁵⁴ ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಕೇಂದ್ರಿತ

ಉಪಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ನಡೆದ ಇತರ ಸಂಶೋಧನೆಗಳು ಸಹ, ಇಂತಹ ಉಪಕ್ರಮಗಳು ಸುಸ್ಥಿರ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕಾದ ಶಿಕ್ಷಕರ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಮತ್ತು ಮನೋಭಾವಗಳಿಗೆ (ಅಲ್ಲದೆ ಅನುಷ್ಠಾನದ ತಾಂತ್ರಿಕ ಮಗ್ಗುಲು) ಗಮನ ನೀಡಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ.

ಹಿರಿಯ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ

ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಹಿರಿಯ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವು 6-8 ದರ್ಜೆಯವರೆಗೆ (ವಯಸ್ಸು ಸರಿಸುಮಾರು 11-14) ಮೂರು ವರ್ಷಗಳ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಸರ್ಕಾರಿ ವಲಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮತ್ತು/ಅಥವಾ ಕಿರಿಯ ಪ್ರೌಢ ದರ್ಜೆಗಳನ್ನು (ದೊಡ್ಡ ಖಾಸಗಿ ಶಾಲೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ದರ್ಜೆಗಳ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಕಡಿಮೆ ವೆಚ್ಚದ ಖಾಸಗಿ ಶಾಲೆಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಹೊರತಾಗಿದ್ದು, ಇವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೇವಲ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ದರ್ಜೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತವೆ) ಹೊಂದಿರುವ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಕಲಿಸಲಾಗುವ ವಿಷಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ಹೆಚ್ಚು ತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಭಾರತದ ತ್ರಿಭಾಷಾ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ, ಮೂರು ಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಕಲಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ: ಮೊದಲ ಭಾಷೆ [ಮಗುವಿನ ಮೊದಲ ಭಾಷೆಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ರಾಜ್ಯದ ಅಧಿಕೃತ ಭಾಷೆ], ನಂತರ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಮತ್ತು ಮೂರನೇ ಭಾಷೆ (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಿಂದಿ, ಅದು ಮೊದಲ ಭಾಷೆಯಾಗಿರುವ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ, ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಕಲಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ).⁵⁵ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿ, ಕಲಿಸಲಾಗುವ ಭಾಷೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು, ವಿವಿಧ ಸಮಾಜೋ ರಾಜಕೀಯ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ, ಬಹುಭಾಷಾ ತರಗತಿಗಳು ಅಪವಾದ ಎನ್ನುವದಕ್ಕಿಂತಲೂ ನಿಯಮವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿವೆ ಎನ್ನುವುದು ಸೂಕ್ತ . ಅಂದರೆ, ಒಂದೇ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೋಧನೆಯ ವೇಳೆ ಬಳಸುವ ನೈಜ ಭಾಷೆಯು ಶಾಲೆಯ ಒಳಗೆ ಹಾಗೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಅಸ್ಥಿರ ಎನಿಸುತ್ತವೆ (ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುಭಾಷಾ ಅಭ್ಯಾಸಗಳು ವಿಭಾಗವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ನೋಡಿ).

ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯ ಅಥವಾ ಪರಿಸರ ವಿಜ್ಞಾನವು ಪಠ್ಯಕ್ರಮದ ಮುಖ್ಯ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಕಲೆ ಮತ್ತು ದೈಹಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವು ಸಹ ಅಲ್ಲಿ ಇರಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಕಂಪ್ಯೂಟರ್ ಅಧ್ಯಯನ/ ಐ.ಟಿ ಯು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಗರಗಳ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಜನಪ್ರಿಯತೆಯನ್ನು ಗಳಿಸುತ್ತಿದೆ (ಭಾರತದ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ನೋಡಿ). ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ, ಎನ್.ಇ.ಪಿ ಯ ಕರಡು ಹಿರಿಯ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾವಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು 6-8 ದರ್ಜೆಗಳಲ್ಲಿ 'ನಿರ್ಣಾಯಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು' ಮತ್ತು 'ನೈತಿಕ ತಾರ್ಕಿಕತೆ'ಗೆ ಸಂಭಾವ್ಯ ಗಮನ ನೀಡುವುದನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ.⁵⁶

ಹಿರಿಯ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪಠ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷಿ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಿಂದ, ಅಧಿಕ ಮತ್ತು ಕಡಿಮೆ ಸಾಧನೆಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ನಡುವಿನ ಸಾಧನೆಯ ಅಂತರವು ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಕ್ಕಳ ಪಾಲಿಗೆ, ಅವರು ವಿಷಯದ ಅರಿವಿನ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸವಾಲುಗಳನ್ನು ನಿಭಾಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬೋಧನಾ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಮೂಲಭೂತ ಸಾಕ್ಷರತೆಯ ಮೇಲಿನ ಒತ್ತು ತೀರಾ ಅಗತ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ವಿಪರೀತ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷಿ ಪಠ್ಯಕ್ರಮಗಳ ಕುರಿತು ನಡೆಸಿದ ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನವು ತೋರಿಸಿದಂತೆ, 'ವಿರೋಧಾಭಾಸದ ವಿಷಯವೇನೆಂದರೆ, ಪಠ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಕರು ನಿಧಾನಗತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದರೆ ಕಲಿಕೆಯು ಇನ್ನಷ್ಟು ವೇಗವನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು.'⁵⁷ ಇಂತಹ ಸವಾಲುಗಳು ಎನ್.ಎಸ್.ಎಸ್.ಒ (2014) ಅಂಕಿಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲನಗೊಂಡಿವೆ. ಈ ಅಂಕಿಅಂಶಗಳ ಪ್ರಕಾರ, ದಾಖಲಾದವರಲ್ಲಿ ಶೇಕಡಾ 50ಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಹಿರಿಯ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮಟ್ಟವನ್ನು ದಾಟಿ ತಮ್ಮ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

58

(ಕಿರಿಯ) ಪ್ರೌಢಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಣವು 9 ಮತ್ತು 10 (ವಯಸ್ಸು ಸುಮಾರು 15-16 ವರ್ಷಗಳು) ಹೀಗೆ ಎರಡು

ದರ್ಜೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯ ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಪ್ರೌಢಶಾಲಾ ಪರೀಕ್ಷೆಯು (ಎ.ಐ.ಎಸ್.ಎಸ್.ಇ, ಇದನ್ನು 'ಮಂಡಳಿ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳು' ಎಂದು ಸಹ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ; ಅದರ ಮೂಲಕ ಪ್ರೌಢಶಾಲಾ ಪ್ರಮಾಣಪತ್ರ (ಎಸ್.ಎಸ್.ಸಿ) ಸಿಗುತ್ತದೆ) ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರೌಢಶಾಲಾ ಮಟ್ಟದ (ಶಿಕ್ಷಣ ಹಕ್ಕು ಕಾಯಿದೆ, 2009 ರ ಪ್ರಕಾರ ಇದು ಕಡ್ಡಾಯವಲ್ಲ, ಆದರೆ 2019 ರ ಎನ್.ಇ.ಪಿ ಕರಡಿನಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾವಿಸಲಾಗಿದೆ) ದಾಖಲಾತಿ ಅಂಕಿಅಂಶಗಳು ಹುಡುಗಿಯರು ಮತ್ತು ಹುಡುಗರಿಬ್ಬರ ಪಾಲಿಗೆ ಸುಮಾರು 75-79 ಶೇಕಡಾ ಆಗಿದ್ದು,⁵⁹ ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಅಂತರ ಕಡಿಮೆಯೇ ಇದೆ ಎನ್ನಬಹುದು (ದೇಶದ 70 ಶೇಕಡಾದಷ್ಟು ಪ್ರೌಢಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಣವು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಆಗುವುದು).⁶⁰ ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿ, ಪ್ರತಿಕೂಲ ಹಿನ್ನೆಲೆಯ (ಎಸ್.ಸಿ ಮತ್ತು ಎಸ್.ಟಿ ಗಳು) ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಪ್ರೌಢಶಾಲಾ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ದಾಖಲಾತಿಯು ಕಡಿಮೆ ಇದೆ. ಆದರೆ 2015-16ರಲ್ಲಿ ಸರ್ಕಾರದ ಒಟ್ಟು ದಾಖಲಾತಿ ಅನುಪಾತಗಳ ಕುರಿತು ವರದಿಯಾದಂತೆ, ಎಸ್.ಸಿ ಗಳ ದಾಖಲಾತಿ ಅನುಪಾತವು ಒಟ್ಟಾರೆ ಅನುಪಾತಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿತ್ತು (ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ 85 ಶೇಕಡಾಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ 79 ಶೇಕಡಾ) ಹಾಗೂ ಎಸ್.ಟಿ ಗಳ ಅನುಪಾತವು 75 ಶೇಕಡಾ ಆಗಿತ್ತು.⁶¹

⁵³ ಯುನಿಸೆಫ್ (2015).
⁵⁴ ಬ್ರಿಂಕ್ ಮನ್ (2015); ಶ್ರೀಪ್ರಕಾಶ್ (2012).
⁵⁵ ಮೇಘನಾಥನ್ (2011).
⁵⁶ ಮಾನವ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಚಿವಾಲಯ (2019: 98-100).
⁵⁷ ಪ್ರಿಶೆಟ್ ಮತ್ತು ಬೀಟಿ (2012).
⁵⁸ www.icssrdataservice.in/datarepository/index.php/catalog/14
⁵⁹ http://data.un.org/en/iso/in.html
⁶⁰ ಎನ್.ಯು.ಇ.ಪಿ.ಎ (2014).
⁶¹ http://udise.in/

ಕಿರಿಯ ಪ್ರೌಢಶಾಲಾ ಹಂತದಲ್ಲಿ ವಿಷಯಗಳು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಳೀಯ ಮಾರ್ಪಾಡಿನೊಂದಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚೇ ವ್ಯವಿಧ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಹಿರಿಯ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮಟ್ಟದ ಮೂರು ಭಾಷೆಗಳು, ಮತ್ತು ಗಣಿತ ಮತ್ತು ವಿಜ್ಞಾನಗಳು 'ಭೌತಿಕ' ಮತ್ತು 'ಜೀವಶಾಸ್ತ್ರೀಯ/ಜೀವ' ವಿಜ್ಞಾನವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಧ್ಯಯನವು ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಭೂಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿ ಕವಲೊಡೆಯುತ್ತದೆ. ಮಂಡಳಿ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಲು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಮೇಲೆ ಒತ್ತಡ ಇರುವ ಕಾರಣ, ಈ ಮೂಲ ವಿಷಯಗಳ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚು ಒತ್ತು ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ 10ನೇ ತರಗತಿಯು ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷಾ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆಯ ವರ್ಷವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ.⁶² ಪರಿಹಾರ ಶಿಕ್ಷಣದ (ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಶಾಲಾ ನಂತರ) ತರಗತಿಗಳು ಸೇರಿದಂತೆ (ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕುಟುಂಬಗಳು ಖಾಸಗಿ ಟ್ಯೂಷನ್ ಗಾಗಿ ದೊಡ್ಡ ಮೊತ್ತದ ಹಣವನ್ನು ವ್ಯಯಿಸುತ್ತವೆ) ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಂದ ಕಠಿಣ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಭವಿಷ್ಯದ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ವೃತ್ತಿ ಪಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವಲ್ಲಿ ಮಂಡಳಿ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳು ನಿರ್ಣಾಯಕ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡು ಸಾವಿರದ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತರಲ್ಲಿ 91.1 ಶೇಕಡಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಈ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತೀರ್ಣರಾಗಿದ್ದರು.⁶³

ಜಿಲ್ಲಾ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮತ್ತು ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿ ವಿಪರೀತ ವ್ಯತ್ಯಾಸದ ಹೊರತಾಗಿಯೂ⁶⁴ ಶಾಲೆ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಕರ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಅಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಲಾ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಫಲಿತಾಂಶಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೋಲಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವು ಶಿಕ್ಷಕರ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಅಳೆಯಲು ಬಳಸುವ ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹ ಕ್ರಮಗಳಲ್ಲ ಎಂದು ಅನೇಕ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ತಿಳಿಸಿವೆ.⁶⁵ ಅನೇಕ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲಿ (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಖಾಸಗಿ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ) ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿತ್ವದ ಗುರುತಾಗಿ ಜಾಹೀರಾತಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದೆ.

ಎನ್.ಇ.ಪಿ (2019) ಕರಡು ಪ್ರಸ್ತುತ ಚಾಲ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಧಿಕ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯ ಪರೀಕ್ಷಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದೆ ಹಾಗೂ 'ಮೂಲಭೂತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳಿಗೆ' ಮಾತ್ರವೇ ಗಮನ ಹರಿಸುವ 'ಸುಲಭದ' ಮಂಡಳಿ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾವಿಸಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ 'ಮೂಲಭೂತವಾಗಿ ಉರು ಹೊಡೆದು ಕಲಿತು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಕೌಶಲ್ಯದಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ರಚನಾತ್ಮಕವಾದ, ನಮ್ಮ ಎಲ್ಲಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಕಲಿಕೆ ಮತ್ತು ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುವ ಮತ್ತು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವ, ವಿಮರ್ಶಾತ್ಮಕ ಚಿಂತನೆ ಮತ್ತು ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯ ಕುರಿತ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವತ್ತ ಗಮನವನ್ನು ವರ್ಗಾಯಿಸುವ' ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪರವಾಗಿ ವಾದಿಸಿದೆ.⁶⁶

ಪದವಿಪೂರ್ವ ಶಿಕ್ಷಣ

ಪದವಿಪೂರ್ವ ('ಸೀನಿಯರ್' ಎಂದು ಸಹ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ) ಶಿಕ್ಷಣವು 11-12 ದರ್ಜೆಗಳ (ವಯಸ್ಸು ಸುಮಾರು 17-18) ಎರಡು ವರ್ಷಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದು, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಅವಧಿಯ ಎರಡನೇ ಮುಖ್ಯ ಪರೀಕ್ಷೆ ನಿರ್ಣಾಯಕ ಹಂತವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳ ದಾಖಲಾತಿ ದರದಲ್ಲಿ ಗಣನೀಯ ಪ್ರಮಾಣದ ಕುಸಿತ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (2017ರಲ್ಲಿ ಕಿರಿಯ ಪ್ರೌಢಶಾಲಾ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ದಾಖಲಾತಿ ಅನುಪಾತವು 79.3 ಶೇಕಡಾ ಇದ್ದರೆ ಇಲ್ಲಿ 51.3 ಶೇಕಡಾ).⁶⁷ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳು, ಕಾಲೇಜುಗಳ ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಅಥವಾ ಅನೇಕ ವೃತ್ತಿ ಪಥಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ಯೋಗದ ಸಂದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಹವೆನಿಸುವ, ಎರಡನೇ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಮುಖ ಪರೀಕ್ಷೆಯು (ಆಲ್ ಇಂಡಿಯಾ ಸೀನಿಯರ್ ಸ್ಕೂಲ್ ಪ್ರಮಾಣಪತ್ರ ಪರೀಕ್ಷೆ, ಎ.ಐ.ಎಸ್.ಎಸ್.ಸಿ.ಇ) ದರ್ಜೆ 12ರಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕಾದರೆ, ಉನ್ನತ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ 95 ಶೇಕಡಾಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕ ಫಲಿತಾಂಶವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತವೆ. ಈ ಆಯ್ಕೆ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷವೂ ಸ್ಪರ್ಧಿಸುವ ಬೃಹತ್ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಇದು ಅನಿವಾರ್ಯ ಪರಿಣಾಮವೆನಿಸಿದೆ. ಕೆಲ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಉನ್ನತ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಪ್ರವೇಶ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಭಾರತೀಯ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಸಂಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಭಾರತೀಯ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಪ್ರಬಂಧ ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜಂಟಿ ಪ್ರವೇಶ ಪರೀಕ್ಷೆ ಇತ್ತಾದಿ. ಶಾಲೆ ಬಿಡುವಾಗ ನೀಡುವ ಪ್ರಮಾಣಪತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಫಲಿತಾಂಶಗಳು ಈ ಮುಂದಿನ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಿಗಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆಯ ಕೋರ್ಸುಗಳಿಗೆ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರ ಎನಿಸಬಲ್ಲವು.⁶⁸

ಪದವಿಪೂರ್ವ ಶಾಲಾ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ, ವಿಷಯಗಳ ಆಯ್ಕೆಯು ಸಾಕಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ವೈವಿಧ್ಯ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ತಾವು ಇಚ್ಛಿಸುವ ವೃತ್ತಿ ಅಥವಾ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಪಥವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವಿಷಯಗಳು ಅಥವಾ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ವಿಭಾಗೀಕರಣವು ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಕೆಲ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನ ವಿಭಾಗವನ್ನು (ಗಣಿತ, ಭೌತಶಾಸ್ತ್ರ, ರಸಾಯನಶಾಸ್ತ್ರ, ಜೀವಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಐ.ಸಿ.ಟಿ ಸೇರಿದಂತೆ) ಮಾನವಿಕ ವಿಭಾಗಗಳಿಗಿಂತ (ಇತಿಹಾಸ, ರಾಜಕೀಯಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಭೂಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರ ಸೇರಿದಂತೆ) ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಶಾಲೆಯಿಂದ ಹೊರಬರುವವರು ಸಮಕಾಲೀನ ಉದ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ಬೇಕಾಗುವ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಳವಳವನ್ನು ಮಾಲೀಕ ವರ್ಗದವರು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ⁶⁹ ಇದು ಆಗಾಗ್ಗೆ ವರದಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಮೇಲಿನವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಕಂಪ್ಯೂಟರ್ ವಿಜ್ಞಾನ, ಲೆಕ್ಕಶಾಸ್ತ್ರ,

ಮತ್ತು ವಾಣಿಜ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಸೇರಿದಂತೆ ವೃತ್ತಿ ಆಧಾರಿತ ಕೋರ್ಸುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಪರಿಪಾಠ ಹೆಚ್ಚಿದೆ.

ಆದರೂ ಯಾವ ಕೋರ್ಸನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಕುರಿತ ಚಿಂತೆಯು ಹಾಗೆಯೇ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಆಯ್ಕೆಯ ಬದಲಾಗಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಆರಿಸಲು ಅವರ ಮೇಲೆ ಒತ್ತಡ ಹಾಕಲಾಗುತ್ತದೆ. ಎನ್.ಇ.ಪಿ ಯ ಕರಡಿನಲ್ಲಿ (2019), ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಿಜ್ಞಾನ ಅಥವಾ ವೃತ್ತಿಪರ ಮತ್ತು ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವಿಭಾಗಗಳ ನಡುವೆ 'ಕ್ಷಿಪ್ರಕರವಾದ ಪ್ರತ್ಯೇಕೀಕರಣ' ಇರಬಾರದು ಎಂಬ ಸಲಹೆಯನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ.⁷⁰

⁶² ಮೋಡಿ (2013).
⁶³ http://cbseresults.nic.in/cbseresults_cms/Public/Home.aspx
⁶⁴ ಉದಾ. ಶ್ರೀಪ್ರಕಾಶ (2012: 135).
⁶⁵ ಉದಾ. ಬಂಬಾವಾಲೆ ಮತ್ತಿತರರು. (2018); ಬ್ರಿಟೀಷ್ ಕೌನ್ಸಿಲ್ (2016); ಗಾಂಧಿ ಕಿಂಗ್ಡಮ್ (2007); ಗ್ರಾಡೋಲ್ (2010).
⁶⁶ ಮಾನವ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಚಿವಾಲಯ (2019: 104-105).
⁶⁷ http://udise.in/Downloads/Publications/Documents/Analytical_Table_2016-17.pdf
⁶⁸ https://www.jeemain.nic.in
⁶⁹ ಉದಾಹರಣೆಗೆ, https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703515504576142092863219826 and https://www.indiatoday.in/education-today/featurephilia/story/engineering-employment-problems-329022-2016-07-13
⁷⁰ ಮಾನವ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಚಿವಾಲಯ (2019: 78-79).

ಭಾರತೀಯ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ನೀತಿ: ಒಂದು ಕಾಲಸೂಚಿ

ಈ ಕೆಳಗಿನ ಕಾಲಸೂಚಿಯು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾನಂತರ ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರವು ಜಾರಿಗೆ ತಂದ ಪ್ರಮುಖ ನೀತಿಗಳನ್ನು ದಾಖಲಿಸುತ್ತದೆ.

1964-66
ಕೊರಾರಿ ಆಯೋಗ ಅಗತ್ಯತೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸ್ತುತತೆ, ಸುಧಾರಿತ ಉತ್ಪಾದಕತೆ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಐಕ್ಯತೆ, ನೈತಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಗೆ ಗಮನ ನೀಡುವುದು, ಈ ಉದ್ದೇಶಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳ ಪಾಲೋಳ್ಕುವಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಖಚಿತಪಡಿಸಿ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆಯನ್ನು ತರಲು ಶಿಫಾರಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿತು. ಇದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ 1976ರಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ಕುರಿತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ನೀತಿಯು ಜಾರಿಗೆ ಬಂತು.
1976

<p>42ನೇ ಸಂವಿಧಾನ ತಿದ್ದುಪಡಿ</p> <p>ಶಿಕ್ಷಕರಿಗೆ ಗುಣಮಟ್ಟದ ಮಾನದಂಡಗಳಿಗೆ ಒತ್ತು ನೀಡಿ ಮತ್ತು ಸಿಬ್ಬಂದಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, ಸಂಶೋಧನೆ ಮತ್ತು ಅಂತರರಾಷ್ಟ್ರೀಕರಣದ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮತ್ತು ಸಂಘಟನಾತ್ಮಕ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿತು. ಕೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯ ಮಟ್ಟಗಳ ಉಭಯ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯೊಂದಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣವು 'ಸಮವರ್ತಿ ಪಟ್ಟಿಯ ವಿಷಯ'ವಾಯಿತು.</p>
<p>1987-88</p> <p>ಶಿಕ್ಷಕರ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಕೇಂದ್ರ ಪ್ರಾಯೋಜಿತ ಯೋಜನೆ</p> <p>ಜಿಲ್ಲಾ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ತರಬೇತಿ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು (ಡಿ.ಐ.ಇ.ಟಿ ಗಳು) ಸ್ಥಾಪಿಸಿತು ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಕರ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಎಸ್.ಸಿ.ಇ.ಆರ್.ಟಿ ಗಳ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿತು.</p>
<p>1995</p> <p>ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಬಿಸಿಯೂಟ ಯೋಜನೆ</p> <p>ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮಟ್ಟದ ಎಲ್ಲಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಉಚಿತ ಬಿಸಿಯೂಟವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಕಡ್ಡಾಯ ನಿಬಂಧನೆಯ ಮೂಲಕ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲಾ ಮಕ್ಕಳು ಹೊಂದಿರುವ ಪೌಷ್ಟಿಕಾಂಶದಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆ ತರುವ ಗುರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು. ಇದನ್ನು 2001 ಮತ್ತು 2004ರಲ್ಲಿ ಪರಿಷ್ಕರಿಸಲಾಗಿದ್ದು, 2019-20ರಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಿನ ಉಪಾಹಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಇದನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುವ ಗುರಿ ಹೊಂದಲಾಗಿದೆ.</p>
<p>2002</p> <p>ಶಿಕ್ಷಣ ಹಕ್ಕು ತಿದ್ದುಪಡಿ</p> <p>86 ನೇ ಸಂವಿಧಾನ ತಿದ್ದುಪಡಿಯು 14 ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿನ ತನಕದ ಎಲ್ಲಾ ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ಹಕ್ಕನ್ನು ಹಾಗೂ ಆರು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿನ ತನಕದ ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಆರಂಭಿಕ ಬಾಲ್ಯದ ಆರೈಕೆಯ ಹಕ್ಕನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಳಿಸಿತು.</p>
<p>2007-08</p> <p>ಮಾದರಿ ಶಾಲಾ ಯೋಜನೆ</p> <p>'ಪ್ರತಿಭಾನ್ವಿತ ಗ್ರಾಮೀಣ ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ' ಗುಣಮಟ್ಟದ ಶಿಕ್ಷಣದ ಲಭ್ಯತೆಯನ್ನು ಖಚಿತಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಉತ್ಕೃಷ್ಟತೆಯ ಮಾನದಂಡ'ವಾಗಿ 6,000 ಮಾದರಿ ಶಾಲೆಗಳಿಗೆ (ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ತಲಾ ಒಂದು) ಯೋಜನೆ ರೂಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜಾರಿಗೆ ತಂದ ಸರ್ಕಾರಿ-ಖಾಸಗಿ ಸಹಭಾಗಿತ್ವದ ಉಪಕ್ರಮ ಇದಾಗಿದೆ.</p>
<p>1952-53</p> <p>ಪ್ರೌಢಶಿಕ್ಷಣ ಆಯೋಗ</p> <p>ಇದು ಗುರಿಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿತು ಹಾಗೂ ವಯೋವರ್ಗಗಳು, ಉದ್ಯೋಗಗಳು, ಮತ್ತು ಮಾತೃಭಾಷೆಯ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ, ಪಠ್ಯಕ್ರಮದ ವಿಷಯ ಮತ್ತು 'ವಿವಿಧೋದ್ದೇಶಿ ಶಾಲೆಗಳ' ಕುರಿತು ಪ್ರೌಢಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಶಿಫಾರಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿತು.</p>
<p>1968</p>

<p>ಶಿಕ್ಷಣದ ಕುರಿತ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ನೀತಿ (ಎನ್.ಪಿ.ಇ)</p> <p>ಹದಿನಾಲ್ಕನೇ ವಯಸ್ಸಿನ ತನಕ ಕಡ್ಡಾಯ ಶಿಕ್ಷಣ, ಅವಕಾಶಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಮಾನತೆ, ತ್ರಿಭಾಷಾ (ಆಗ ಹೊಸತು) ಸೂತ್ರ ಮತ್ತು ಸುಧಾರಿತ ಶಿಕ್ಷಕ ಶಿಕ್ಷಣದ ಕುರಿತು ಷರತ್ತುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿತು.</p>
<p>1986</p> <p>ಶಿಕ್ಷಣದ ಕುರಿತ (ಹೊಸ) ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ನೀತಿ (ಎನ್.ಪಿ.ಇ)</p> <p>ಮಹಿಳೆಯರು, ಎಸ್.ಸಿ ಗಳು ಮತ್ತು ಎಸ್.ಟಿ ಗಳ ಹೆಚ್ಚಿನ ಏಕೀಕರಣ, ವಯಸ್ಕ ಶಿಕ್ಷಣದ ವಿಸ್ತರಣೆ, ಕಡಿಮೆ ಆದಾಯದ ಕುಟುಂಬಗಳಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಒದಗಿಸುವುದು, ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ 'ಮಗು ಕೇಂದ್ರಿತ ವಿಧಾನ'ವನ್ನು ಶಿಫಾರಸ್ಸು ಮಾಡುವುದು ಮತ್ತು ಮುಕ್ತ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುವುದು ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಒತ್ತು ನೀಡಿತು.</p>
<p>1993</p> <p>ಜಿಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ</p> <p>ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಗುರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು. ಇದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ 2000 ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ ಎಸ್.ಎಸ್.ಎ ಗೆ ಚಾಲನೆ ನೀಡಲಾಯಿತು.</p>
<p>2000-02</p> <p>ಸರ್ವ ಶಿಕ್ಷಾ ಅಭಿಯಾನ (ಎಸ್.ಎಸ್.ಎ)</p> <p>ಹೊಸ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು (ಲಭ್ಯತೆ) ಒದಗಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು, ಮತ್ತು ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುವುದು, ಶಿಕ್ಷಕರ ಸಂಖ್ಯಾಬಲ ಮತ್ತು ನೆರವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಬೋಧನೆ - ಕಲಿಕೆ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆ (ಗುಣಮಟ್ಟ) ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜಾರಿಗೆ ತರಲಾಯಿತು (ಕೆಳಗೆ ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರದ ಶಿಕ್ಷಣ ಉಪಕ್ರಮಗಳು ವಿಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿ).</p>
<p>2005</p> <p>ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಠ್ಯಕ್ರಮ ಚೌಕಟ್ಟು (ಎನ್.ಸಿ.ಎಫ್)</p> <p>ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಶೋಧನೆ ಮತ್ತು ತರಬೇತಿ ಮಂಡಳಿಯು ಎನ್.ಸಿ.ಎಫ್ ಅನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಿದ್ದು, ಇದು ಉರು ಹೊಡೆದು ಕಲಿಯುವುದರಿಂದ ದೂರ ಸರಿದು ಮಗು ಕೇಂದ್ರಿತ ಅಭ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿತು.</p>
<p>2009</p> <p>ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಅಭಿಯಾನ</p> <p>ಶಿಕ್ಷಕರ ತರಬೇತಿ, ಮೂಲಭೂತ ಸೌಕರ್ಯಗಳು, ವಿಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಐ.ಸಿ.ಟಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಮತ್ತು ಒಳಗೊಳ್ಳುವಿಕೆಗೆ ವಿಶೇಷ ಒತ್ತು ನೀಡುವುದರೊಂದಿಗೆ ಪ್ರೌಢಶಾಲಾ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಗುಣಮಟ್ಟದ ಸುಧಾರಣೆ, ಲಭ್ಯತೆ (ಲಿಂಗ, ಸಮಾಜೋ ಆರ್ಥಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಮತ್ತು ವೈಕಲ್ಯಗಳು ಏನೇ ಇರಲಿ) ಮತ್ತು ದಾಖಲಾತಿ, ಮತ್ತು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವಿಕೆ ಅನುಪಾತದಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆ ತರುವ ಗುರಿಯನ್ನು ಈ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಹೊಂದಿತ್ತು.</p>
<p>2009-10</p> <p>ಆರ್.ಟಿ.ಇ ಕಾಯಿದೆ</p>

<p>ಆರರಿಂದ 14ನೇ ವಯಸ್ಸಿನ ಎಲ್ಲಾ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸ್ಥಳೀಯ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ 'ಉಚಿತ ಮತ್ತು ಕಡ್ಡಾಯ ಶಿಕ್ಷಣ'ದ ಹಕ್ಕನ್ನು ಒದಗಿಸಿತು ಹಾಗೂ ಕೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರದ ಮೇಲೆ ಕಾನೂನಿನ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಹೊರಿಸುವ ಹಕ್ಕು ಆಧಾರಿತ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು ರೂಪಿಸಿತು. ಅಲ್ಲದೆ ಶಿಕ್ಷಕ - ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಅನುಪಾತ, ಶಾಲಾ ಕೆಲಸದ ದಿನಗಳು ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಕರ ಕೆಲಸದ ದಿನಗಳು ಮತ್ತು ಅರ್ಹತೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ದೈಹಿಕ ಶಿಕ್ಷೆ, ಮಾನಸಿಕ ಕಿರುಕುಳ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಆಯ್ದು ಪ್ರವೇಶ ನೀಡುವುದನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತದೆ. ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಇದು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ನೀತಿಯನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಮರುಪರಿಶೀಲನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿದೆ.</p>
<p>2009-10</p> <p>ವಿಕಲತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರಿಗಾಗಿ ಪ್ರೌಢಶಿಕ್ಷಣ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತ ಶಿಕ್ಷಣ</p> <p>ವೈಕಲ್ಯತೆ ಹೊಂದಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಮಕ್ಕಳು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದ ನಂತರ 9-12 ದರ್ಜೆಯ ತನಕ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಲು ನೆರವನ್ನು ಒದಗಿಸಿತು.</p>
<p>2014</p> <p>ಬೇಟಿ ಬಚಾವೊ ಬೇಟಿ ಪಡಾವೊ</p> <p>ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶೌಚಾಲಯಗಳು ಮತ್ತು ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿನ ಸೌಲಭ್ಯಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಲು ಮತ್ತು ಈ ಮೂಲಕ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯರು ಶಾಲೆ ಬಿಡುವ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಲು ಬದ್ಧತೆ ತೋರಿಸಿ, ಹೆಣ್ಣು ಮಗುವಿನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಸಂಭ್ರಮಿಸುವ ಮತ್ತು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಉಳಿವು, ಸುರಕ್ಷತೆ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಖಾತರಿಪಡಿಸುವ ಗುರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.</p>
<p>2014</p> <p>ಮದರಸಾಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣಮಟ್ಟದ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವ ಯೋಜನೆ</p> <p>ನ್ಯಾಷನಲ್ ಇನ್ಸ್ ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಆಫ್ ಓಪನ್ ಸ್ಕೂಲಿಂಗ್ ಮೂಲಕ ಮದರಸಾಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಆಧುನೀಕರಣಗೊಳಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಇದು ಹೊಂದಿದೆ. ಹತ್ತು ಲಕ್ಷ ಮುಸ್ಲಿಂ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ತಲುಪುವ ಗುರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.</p>
<p>2018</p> <p>ಸಮಗ್ರ ಶಿಕ್ಷಣ ಅಭಿಯಾನ</p> <p>ಶಾಲಾ ಪೂರ್ವ ಮಟ್ಟದಿಂದ ಪದವಿಪೂರ್ವ ಮಟ್ಟದ ತನಕ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನ ಸರಣಿಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವುದನ್ನು ಖಾತರಿಪಡಿಸಲು ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಸಂಸ್ಥೆಯ ಸುಸ್ಥಿರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಗುರಿ 4ಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ 'ಅಂತರ್ಗತ ಮತ್ತು ಸಮಾನ ಗುಣಮಟ್ಟದ ಶಿಕ್ಷಣ'ವನ್ನು ಖಾತರಿಪಡಿಸಲು ಎಸ್.ಎಸ್.ಎ, ಆರ್.ಎಂ.ಎಸ್.ಎ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಕರ ಶಿಕ್ಷಣದ ಸಮಾವೇಶಗೊಳಿಸುವಿಕೆ ಮತ್ತು ವಿಲೀನದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.</p>
<p>2008</p> <p>ಪ್ರೌಢ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಕ ನೀಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಯೋಜನೆ</p> <p>ಎಸ್.ಸಿ ಮತ್ತು ಎಸ್.ಟಿ ಸಮುದಾಯದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಒತ್ತು ನೀಡುವ ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರೌಢ (14-18) ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆಯುವ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ದಾಖಲಾತಿಯನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಹದಿನೆಂಟನೇ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರೌಢ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅರ್ಹ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಹಿಂತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಹಣಕಾಸು ರೇವಣಿಯನ್ನು (ರೂ. 3,000) ಹೊಂದಿದೆ.</p>

2008	<p>ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಹಾಸ್ಟೆಲು ಯೋಜನೆ</p> <p>ಇದು ಶಾಲೆಗಳ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ವಸತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಪ್ರೌಢ ಮತ್ತು ಪದವಿಪೂರ್ವ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಿಯುತ್ತಿರುವ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಹಾಸ್ಟೆಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಮತ್ತು ನಡೆಸುವ ಯೋಜನೆಯಾಗಿದೆ. 'ಶೈಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ ಹಿಂದುಳಿದಿರುವ ವಲಯ'ಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಕೂಲ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಗಮನ ನೀಡುವ ಈ ಯೋಜನೆಯು, ಶಾಲೆಯಿಂದ ಇರುವ ಮನೆಗೆ ಇರುವ ದೂರ, ಹಣಕಾಸಿನ ಇತಿಮಿತಿಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಿತ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂಶಗಳ ಕಾರಣ ಶಾಲೆ ಬಿಡುವ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.</p>
2008	<p>ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮೀನ್ಸ್-ಕಮ್-ಮೆರಿಟ್ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿವೇತನ ಯೋಜನೆ</p> <p>ದರ್ಜೆ 9-12 ರಿಂದ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತಿಕೂಲ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ 'ಪ್ರತಿಭಾನ್ವಿತ' ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ವಾರ್ಷಿಕ ರೂ. 6,000 ರಷ್ಟು 'ಅರ್ಹತೆ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದ' ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿವೇತನವನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಿದೆ.</p>
2012	<p>ಶಿಕ್ಷಕರ ಶಿಕ್ಷಣದ ಕುರಿತು ಜಸ್ಟಿಸ್ ವರ್ಮಾ ಆಯೋಗ</p> <p>ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಕರ ಶಿಕ್ಷಣದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸುಧಾರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಆಯೋಗದ ಪರಿಶೀಲನೆಯು ಪ್ರಮುಖ ಸರಣಿ ಶಿಫಾರಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಈ ವರದಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಯಿತು.</p>
2015	<p>ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಆವಿಷ್ಕಾರ ಅಭಿಯಾನ</p> <p>ವಿಜ್ಞಾನ, ಗಣಿತ ಮತ್ತು ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶೋಧನೆ, ಸೃಜನಶೀಲತೆ ಮತ್ತು ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಗೂ ಶಾಲೆಗಳು ಮತ್ತು ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ನಡುವೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೊಂಡಿಯನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಜಾರಿಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ.</p>
2019	<p>ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿ</p> <p>ಪರಿಷ್ಕೃತ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿಯ ಕರಡನ್ನು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಗಾಗಿ 2019ರ ಮೇ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಈ ನೀತಿಯು, ಶಿಕ್ಷಣ ಹಕ್ಕು ಕಾಯಿದೆ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಆಡಳಿತ ರಚನೆಯ ಪರಿಷ್ಕರಣೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶಗಳ ಕೂಲಂಕಶ ಪರಿಷ್ಕೆಯ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ನೀತಿಯ ಅನುಷ್ಠಾನವು 2019ರ ಕೊನೆಗೆ ಅಥವಾ 2020ರ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಲಿದೆ ಎಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ.</p>

ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರದ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಉಪಕ್ರಮಗಳು

ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರವು ಇತ್ತೀಚಿನ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ನೀತಿ ಉಪಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಅನುದಾನವನ್ನು ಒದಗಿಸಿದೆ. ಈ ಉಪಕ್ರಮಗಳು ಶಿಕ್ಷಣದ ಲಭ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಗುಣಮಟ್ಟವನ್ನು ಸುಧಾರಿಸುವ ಗುರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. 2019 - 20ರ ಕೇಂದ್ರ ಮುಂಗಡ ಪತ್ರವು, ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ರೂ. 93,848 ಕೋಟಿಯ (£10 ಬಿಲಿಯಕ್ಕೂ ಮಿಕ್ಕಿ) ಮೊತ್ತವನ್ನು ಮೀಸಲಿರಿಸಿದ್ದು (ಬಜೆಟ್ ಮೊತ್ತದ 3.3 ಶೇಕಡಾ

ಮತ್ತು 2018-19 ಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ರೂ. 10,000 ಕೋಟಿಗೂ ಮಿಕ್ಕಿದ ಹೆಚ್ಚಳ), ಇದರಲ್ಲಿ ರೂ. 56,387 ಕೋಟಿಯನ್ನು ಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸಾಕ್ಷರತೆಗೆ, ಮತ್ತು ರೂ. 37,461 ಕೋಟಿಯನ್ನು ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಹಂಚಿದೆ.¹⁴⁷ ಆದರೆ, ಜನಸಂಖ್ಯೆಯ ಒಟ್ಟಾರೇ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಅಂಕಿಅಂಶಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಗತ್ಯ. ಪರಿಚಯ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದಂತೆ, ಜಿ.ಡಿ.ಪಿ ಯ ಶೇಕಡಾವಾರನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದಾಗ, ವೆಚ್ಚವು 2000ನೇ ಇಸವಿಯಿಂದ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ 3.3 ಮತ್ತು 4.4 ಶೇಕಡಾದ ಏರಿಳಿತವನ್ನು ಕಂಡಿದೆ.

ಹೆಚ್ಚಿನ ಅನುದಾನವು ನಿರಂತರವಾಗಿ ವಿಸ್ತರಣೆಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಶಿಕ್ಷಣ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಮತ್ತು ಆಧರಿಸಲು (ಉದಾ: ಸಿಬ್ಬಂದಿಗಳ ಸಂಬಳ, ಶಿಕ್ಷಕರ ಶಿಕ್ಷಣ, ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಮತ್ತು ದೂರದ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಲು) ಖರ್ಚಾದರೂ, ಭಾರತದ ಅಗತ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವಿನ್ಯಾಸಗೊಳಿಸಿದ ಯೋಜನೆಗಳಿಗೂ ಅನುದಾನವನ್ನು ವರ್ಗಾಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಹಸ್ರಮಾನದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಗುರಿಗಳು ಮತ್ತು ಸುಸ್ಥಿರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಗುರಿಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೀಡಿರುವ ಬದ್ಧತೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿವೆ. ಎನ್.ಇ.ಪಿ ಯ ಕರಡು ಹತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ಮೇಲಿನ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ದುಪ್ಪಟ್ಟುಗೊಳಿಸುವ (ಒಟ್ಟಾರೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ವೆಚ್ಚದ ಹತ್ತರಿಂದ 20 ಶೇಕಡಾ) ಗುರಿಯನ್ನು ಮುಂದಿರಿಸಿದೆ. ಶೀಘ್ರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ಆರ್ಥಿಕ ಪ್ರಗತಿಯು ಈ ಪ್ರಶಂಸಾರ್ಹ ಹಾಗೂ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷಿ ಗುರಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಹಣಕಾಸು ನೆರವನ್ನು ಒದಗಿಸಲಿದೆ ಎಂಬ ವಾದವನ್ನು ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಂದಿರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ವಿಶ್ವಸಂಸ್ಥೆಯ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಗುರಿಗಳಿಗೆ ಭಾರತದ ಬದ್ಧತೆ

ಸಹಸ್ರಮಾನದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಗುರಿಗಳು ಶಿಕ್ಷಣ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನೂ ಸೇರಿದಂತೆ 2000ನೇ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ ಜಾಗತಿಕ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಮತ್ತು ಅಳೆಯಬಲ್ಲ ಸೂಚಕಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದವು ಹಾಗೂ ಭಾರತವು ತನ್ನ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಕಾರ್ಯಸೂಚಿಯೊಂದಿಗೆ ಅದನ್ನು ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸಿತು. ಇದು, ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಸರಿಸುಮಾರು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ದಾಖಲಾತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಲ್ಲಿ ಗಣನೀಯ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಎಸ್.ಎಸ್.ಎ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಉದ್ದೇಶಗಳನ್ನೂ ಒಳ ಗೊಂಡಿದೆ. ತೀರಾ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಅಭಿಯಾನದಂತಹ (ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಸಮಗ್ರ ಶಿಕ್ಷಣ ಅಭಿಯಾನದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ) ಚಾಲ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಆವಿಷ್ಕಾರ ಅಭಿಯಾನದಂತಹ (ಕೆಳಗೆ ನೋಡಿ) ಹೊಸ ಉಪಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಅನುದಾನ ಒದಗಿಸುವ ಮೂಲಕ (ಇವೆರಡೂ ಗುಣಮಟ್ಟದ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಗಮನ ಹರಿಸುತ್ತವೆ) ಸುಸ್ಥಿರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಗುರಿಗಳನ್ನು ಸಹ (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗುರಿ 4 - ಗುಣಮಟ್ಟದ ಶಿಕ್ಷಣ) ಭಾರತದ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಉಪಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಗುರಿ 2 (ಶೂನ್ಯ ಹಸಿವು), 3 (ಉತ್ತಮ ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಯೋಗಕ್ಷೇಮ) ಮತ್ತು 6ನ್ನು (ಶುದ್ಧ ನೀರು ಮತ್ತು ನೈರ್ಮಲ್ಯ) ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಬಿಸಿಯೂಟ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ (1995) ಮತ್ತು ಬೇಟೆ ಬಚಾವೊ ಬೇಟೆ ಪಡಾವೊ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ (2014, ಕೆಳಗೆ ನೋಡಿ) ಇತ್ಯಾದಿ ಶಾಲೆ ಆಧಾರಿತ ಉಪಕ್ರಮಗಳ ಮೂಲಕ ಮುಂದುವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇತರ ಆದ್ಯತೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮಹಿಳಾ ಶೌಚಾಲಯಗಳು ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಕುಡಿಯುವ ನೀರನ್ನು ಸುರಕ್ಷಿತ ಹಾಗೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಒದಗಿಸುವ ಗುರಿಯನ್ನು ಅದು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೆ. ಆಧಾರಿತಎಸ್.ಎಸ್.ಎ ಗೆ ನಿರಂತರ ಬೆಂಬಲ ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ಗುರಿ 10 (ಅಸಮಾನತೆಯನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುವುದು) ಅನ್ನು ಸಹ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ನಿಭಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಕೂಲ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸವಾಲುಗಳು ಇನ್ನೂ ಕಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಪ್ರಗತಿಯನ್ನು ಸಹ ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ.¹⁴⁸

ಸರ್ವ ಶಿಕ್ಷಣ ಅಭಿಯಾನ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಅಭಿಯಾನ

2000ನೇ ಇಸವಿಯ ನಂತರ ಎರಡು ಪ್ರಮುಖ ಉಪಕ್ರಮಗಳು ಗಣನೀಯ ಪ್ರಮಾಣದ ಅನುದಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿವೆ: ಎಸ್.ಎಸ್.ಎ ಯು 2012ರಿಂದ 2019ರ ತನಕ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷವೂ ಸರಾಸರಿ ರೂ. 24,000 ಕೋಟಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೆ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಅಭಿಯಾನದ (ಆರ್.ಎಂ.ಎಸ್.ಎ) ಅನುದಾನವು 2012-13ರಲ್ಲಿ ರೂ. 3,172 ಕೋಟಿ ಇದ್ದರೆ 2018-19ರಲ್ಲಿ ಅದು ರೂ. 4,213 ಕೋಟಿಗೆ ಸ್ಥಿರ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಏರಿತು.¹⁵⁰ ಹೊಸ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು, ಈಗ ಇರುವ ಶಾಲಾ ಸೌಲಭ್ಯಗಳನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುವುದು, ಶಿಕ್ಷಕರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಮತ್ತು ನೆರವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು, ಮತ್ತು ಬೋಧನಾ - ಕಲಿಕಾ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಸುಧಾರಿಸುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಉದ್ದೇಶಗಳೊಂದಿಗೆ ಎಸ್.ಎಸ್.ಎ ಯನ್ನು 2001ರಲ್ಲಿ ಜಾರಿಗೆ ತರಲಾಯಿತು.¹⁵¹ ಐದು ವರ್ಷಗಳೊಳಗೆ ಪ್ರೌಢ ಶಿಕ್ಷಣದ ಒಟ್ಟು ದಾಖಲಾತಿ ಅನುಪಾತವನ್ನು 75 ಶೇಕಡಾಕ್ಕೆ ತರುವುದು, 2017ರೊಳಗೆ ಶಿಕ್ಷಣದ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಲಭ್ಯತೆ, 2020ರ ಒಳಗೆ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಗುರಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಆರ್.ಎಂ.ಎಸ್.ಎ ಯನ್ನು 2009ರಲ್ಲಿ ಜಾರಿಗೆ ತರಲಾಯಿತು. ಇದರಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಗುರಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ದೀರ್ಘ ಕಾಲ ಬೇಕಾಗಬಹುದಾದರೂ ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಗಣನೀಯ ಪ್ರಮಾಣದ ಪ್ರಗತಿಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ (ಮೇಲೆ ನೋಡಿ). ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಗುಣಮಟ್ಟ ಮತ್ತು ಸಮಾನತೆಗೆ ಗಮನ ನೀಡುವುದನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ.

ಗುಣಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಮುಖ್ಯ ಉಪಕ್ರಮಗಳು, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಕರ ನಡುವಿನ ಅನುಪಾತವನ್ನು 30:1 ಕ್ಕೆ ಸುಧಾರಿಸುವುದು, ಶಿಕ್ಷಕರಿಗೆ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ ಸೇವಾನಿರತ ತರಬೇತಿ ಮತ್ತು ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದು, ಪಠ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆ ತರುವುದು ಮತ್ತು ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಐ.ಸಿ.ಟಿ ಸೌಲಭ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆ ತರುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಗುರಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಸಮಾನತೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಮುಖ್ಯ ಉಪಕ್ರಮಗಳು, ಪ್ರತಿಕೂಲ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಇರುವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ತೆರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡುವುದು, ಪ್ರೌಢಶಾಲಾ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಕಿಯರ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು, ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶೌಚಾಲಯಗಳು ಇರುವುದನ್ನು ಖಚಿತಪಡಿಸುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಉದ್ದೇಶಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ.¹⁵² ಈ ಎರಡು ಉಪಕ್ರಮಗಳನ್ನು, ಶಿಕ್ಷಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸಮಗ್ರ ಶಿಕ್ಷಣ ಅಭಿಯಾನದೊಂದಿಗೆ ವಿಲೀನಗೊಳಿಸಲಾಗುವುದು ಎಂದು 2018ರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಘೋಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಯಿತು (ಕೆಳಗೆ ನೋಡಿ).

¹⁴⁷ https://www.indiabudget.gov.in/
¹⁴⁸ http://ris.org.in/sdg/india-and-sustainable-development-goals-way-forward
¹⁴⁹ https://union2018.openbudgetsindia.org/en/sectors/children/sarva-shiksha-abhiyan-ssa/
¹⁵⁰ http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=187952
¹⁵¹ https://www.aicte-india.org/reports/overview/Sarva-Shiksha-Abhiyan
¹⁵² http://rmsaindia.gov.in/en/about-rmsa.html

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಆವಿಷ್ಕಾರ ಅಭಿಯಾನ

2015 ರಲ್ಲಿ ಜಾರಿಗೆ ಬಂದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಆವಿಷ್ಕಾರ ಅಭಿಯಾನವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನ, ಗಣಿತ ಮತ್ತು ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶೋಧನೆ, ಸೃಜನಶೀಲತೆ ಮತ್ತು ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.¹⁵³ ಈ ಅಭಿಯಾನವು 2017-18ರಲ್ಲಿ ರೂ. 198 ಕೋಟಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದು, ಆರ್.ಎಂ.ಎಸ್.ಎ ಉಪಕ್ರಮಗಳೊಂದಿಗೆ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಶಾಲಾ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ವಿನಿಮಯ, ಮತ್ತು ವಿಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಯೋಗಾಲಯಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ

ಮೂಲಕ ಶಾಲೆಗಳು ಮತ್ತು ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ನಡುವೆ ಪ್ರಬಲ ಕೊಂಡಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.¹⁵⁴

ಸಮಗ್ರ ಶಿಕ್ಷಣ ಅಭಿಯಾನ

2018ರಲ್ಲಿ ಜಾರಿಗೆ ಬಂದ ಮತ್ತು ರೂ. 30,254 ಕೋಟಿ ಅನುದಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಸಮಗ್ರ ಶಿಕ್ಷಣ ಅಭಿಯಾನವು ತೀರಾ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ, ಶಿಕ್ಷಕ ಶಿಕ್ಷಣದೊಂದಿಗೆ ಎಸ್.ಎಸ್.ಎ ಮತ್ತು ಆರ್.ಎಂ.ಎಸ್.ಎ ಅನ್ನು ಶಾಲಾಪೂರ್ವದ ಮಟ್ಟದಿಂದ ಪದವಿಪೂರ್ವ ಶಿಕ್ಷಣದ ತನಕ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ನೋಡುವ ಒಂದೇ ಯೋಜನೆಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ತರುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದೆ. ಸಂಪೂರ್ಣ ಲಭ್ಯತೆ, ಗುಣಮಟ್ಟದ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಒಳಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಮೇಲಿನ ಗಮನವು, ವೃತ್ತಿಪರ, ಡಿಜಿಟಲ್ ಮತ್ತು ದೈಹಿಕ ಶಿಕ್ಷಣದ ಅಂಶಗಳೊಂದಿಗೆ ಹಾಗೂ ಶಿಕ್ಷಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಬಲಪಡಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದೊಂದಿಗೆ, ಸುಸ್ಥಿರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಗುರಿ 4ಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿದಿವೆ. ಸಮಗ್ರ ಶಿಕ್ಷಣ ಅಭಿಯಾನದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೈಗೊಂಡಿರುವ ಸ್ಥಳೀಯ ಗುಣಮಟ್ಟ ಉಪಕ್ರಮಗಳು 2018ರಲ್ಲಿ ದೆಹಲಿ ಸರ್ಕಾರದ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ 1000ಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ತಂದಿರುವ ಹಾಗೂ ಶಾಲಾಪೂರ್ವದ ಶಿಕ್ಷಣದಿಂದ ಹಿರಿಯ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮಟ್ಟದ ತನಕ ಸಮಗ್ರ, ಮೌಲ್ಯಾಧಾರಿತ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಆರೋಗ್ಯದ ಮೇಲೆ ಗಮನ ನೀಡುವ 'ಸಂತೋಷ ಪಠ್ಯಕ್ರಮ', ಮತ್ತು 2018ರಲ್ಲಿ ರಾಜಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಜಾರಿಗೆ ತಂದ 'ಸಂತೋಷದಾಯಕ ಶನಿವಾರ'ವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿವೆ.¹⁵⁸ ಇದು ಅಗತ್ಯ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತಿ ಶಾಲೆಗೆ ರೂ. 1000 ಮೊತ್ತವನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ, ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮತ್ತು ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು, ಸೃಜನಶೀಲತೆ ಮತ್ತು ಆಟದ ಕೌಶಲ್ಯಗಳನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಹರಿತಗೊಳಿಸುವುದು ಸೇರಿದಂತೆ ಇದೇ ರೀತಿಯ ಗುರಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು.

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿ 2019

ದೀರ್ಘಾವಧಿ ಉಚಿತ ಮತ್ತು ಕಡ್ಡಾಯ ಶಿಕ್ಷಣ (3 ರಿಂದ 18 ನೇ ವಯಸ್ಸಿನವರೆಗೆ) ಹಾಗೂ ಮಕ್ಕಳು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಹಂತಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮೊದಲು ಅವರನ್ನು ತಯಾರು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬುನಾದಿ ಹಂತದ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಗುರಿಯಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಎನ್.ಇ.ಪಿ ಯ ಕರಡು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ನಿರಂತರತೆಯೊಂದಿಗೆ ಒಂದು ಸಮಗ್ರ, ಏಕೀಕೃತ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಸಮಗ್ರ ಶಿಕ್ಷಣ ಅಭಿಯಾನದ ಉಪಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತದೆ. ವಿಸ್ತೃತ ಶ್ರೇಣಿಯ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು (ಸಂಗೀತ, ಕಲೆ ಮತ್ತು ದೈಹಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಸೇರಿದಂತೆ) ಉತ್ತೇಜಿಸುವ ಮತ್ತು ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಿ ಆಧಾರಿತ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಪಠ್ಯಕ್ರಮದೊಂದಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಸಹಪಠ್ಯ ಅಥವಾ ಪಠ್ಯೇತರ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇದು ಮೂಲ ಪಠ್ಯಕ್ರಮ ವಿಷಯವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಸ್ತಾವವನ್ನು ಮುಂದಿಡುತ್ತದೆ. ಉರು ಹೊಡೆದು ಕಲಿಯುವ ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಿಗಿಂತ ವಿಸ್ತೃತ ಪ್ರಮಾಣದ ಅರಿವು, ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು '21ನೇ ಶತಮಾನದ ಕೌಶಲ್ಯ'ಗಳ ಹೆಚ್ಚು ರಚನಾತ್ಮಕ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಹೆಚ್ಚು 'ರಾಚನಿಕವಾದಿ', 'ಅನ್ವೇಷಣೆ ಆಧಾರಿತ', ಮತ್ತು 'ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಕೇಂದ್ರಿತ' ಬೋಧನಾ ವಿಧಾನದತ್ತ ಸಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಇದು ಒತ್ತು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಇತ್ತೀಚಿನ ಇತರ ಉಪಕ್ರಮಗಳು

ಇತರ ಉಪಕ್ರಮಗಳೆಂದರೆ, 2014ರಲ್ಲಿ ಜಾರಿಗೆ ತರಲಾದ ಬೇಟೆ ಬಚಾವೊ ಬೇಟೆ ಪಡಾವೊ (ಅಂದರೆ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿ, ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡಿ) ಯೋಜನೆಯ ಮೂಲಕ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಒತ್ತು ನೀಡುವುದು. ಇದು ಹೆಣ್ಣು ಮಗುವನ್ನು ಸಂಭ್ರಮಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಉಳಿವು, ಸುರಕ್ಷತೆ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಖಾತರಿಪಡಿಸುವ ಗುರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಇದು ತನ್ನ ಆರಂಭಿಕ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೋಟಿ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನ ದೊರಕಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದೊಂದಿಗೆ

ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ 10,00,000 ದಷ್ಟು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಶೌಚಾಲಯಗಳು ಮತ್ತು ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿನ ಸೌಲಭ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಈ ಮೂಲಕ ಶಾಲೆ ಬಿಡುವ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುವ ಬದ್ಧತೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ.¹⁵⁹ ಮದರಸಾಗಳ (ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಮುಸ್ಲಿಂ ಶಾಲೆಗಳು) ಆಧುನೀಕರಣ ಮದರಸಾಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣಮಟ್ಟದ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಯೋಜನೆ ಮೂಲಕ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.¹⁶⁰ ಈ ಮೂಲಕ ಇದು, ನ್ಯಾಷನಲ್ ಇನ್ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಆಫ್ ಓಪನ್ ಸ್ಕೂಲಿಂಗ್ (ಎನ್.ಐ.ಒ.ಎಸ್) ಮೂಲಕ ಪ್ರಮಾಣೀಕರಿಸಲಾಗುವ ಹತ್ತು ಲಕ್ಷ ಮುಸ್ಲಿಂ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಾನದಂಡವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಗುರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಗುಣಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಉಪಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಲಾ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ (2014- 15, ರೂ 0.3 ಕೋಟಿ; 2018-19, ರೂ 0.7 ಕೋಟಿ ¹⁶¹) ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಿಯುತ್ತಿರುವ ಸುಮಾರು 20,000 ಶಿಕ್ಷಕ ಟ್ರೈನಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಉದ್ದೇಶ ಹೊಂದಿರುವ ಪಂಡಿತ್ ಮದನ್ ಮೋಹನ್ ಮಾಳವೀಯ ಅವರ ಶಿಕ್ಷಕ ತರಬೇತಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು (2014-15, ರೂ 900 ಕೋಟಿ ¹⁶²) ಸೇರಿವೆ.

¹⁵³ https://mhrd.gov.in/rashtriya-avishkar-abhiyan
¹⁵⁴ www.pib.nic.in/Pressreleaseshare.aspx?PRID=1527326
¹⁵⁵ http://samagra.mhrd.gov.in/about.html
¹⁵⁶ http://samagra.mhrd.gov.in/docs/letter_240418.pdf
¹⁵⁷ http://vikaspedia.in/education/education-best-practices/promoting-activity-based-learning-through-happiness-curriculum-a-delhi-government-initiative
¹⁵⁸ http://vikaspedia.in/education/education-best-practices/joyful-saturday-initiative-by-the-rajasthan-government
¹⁵⁹ https://www.savethechildren.in/articles/five-education-initiatives-that-are-changing-india
¹⁶⁰ https://mhrd.gov.in/spqem
¹⁶¹ http://pib.nic.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=187952
¹⁶² https://mhrd.gov.in/sites/upload_files/mhrd/files/PMMNMTT%20English.pdf